

A tartalomról:

Dr. Patai József: Ezüstöt, aranyat — földért. — A zsinagógai freskók a harmadik századból. — Somlyó Zoltán: Verses levél egy szerkesztőhöz (vers). — Feleki Sándor: Örök árny (vers). — Kiss Arnold: Semmi és valami (vers). — Tisbi Illés (Tel-Aviv): A menekülő Bialik. — Ch. N. Bialik: A jószándék jutalma. — Berend Pál: Ötmillió új zsidó a láthatáron. — Faragó László: Zsidó sors Isztambulban. — Cecile Zimmermann: Mi rejlik a hamu alatt. — Képek mindenfelől. — A zsidó átrétegződés Németországban. — Peterdi Andor: Komlós Aladár. — Gálosi Soma: Az óbudai ringató asszony. — Dr. Munkácsi Ernő: A velencei és ferrarai zsidók. — Steuer Sándor: Munkánélküli Salamon. — Várnai Zseni: Hálálkodást mondok... (vers). — Dr. Heller Bernát: A Szentföld növényvilága Löw flórájában. — Martha Hoffmann: Grienspun. — Csermely Gyula: Történet egy istenfélő zsidóról. — Lakos András: Mint az ósanyák (vers). — Lakos András: Esti kérdés (vers). — Lakos András: Keselyűk (vers). — Lakos András: Isten csókja (vers). — Tollhegyről. — Zsidó humor. — Krónika és szemle. — Három szentföldi társasutazás a telavivi mintavásár alkalmából. — Negyven illusztráció és két műmelléklet.

LEJÖVŐ

ZSIDÓ IRODALMI MŰVÉSZETI TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

SZERKESZTI ÉS KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST - WIEN - TEL-AVIV

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, V., VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 34

Felelős szerkesztő és kiadó:
DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik
minden hó elején

Telefonszám:
199-55

Kiadóhivatali igazgató:
VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kc, Jugoszláviában 350 Dinár,
Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Mark, Amerikában 5 Dollár.

Sternberg

Hang-
erősítő
berendezések
klávilásokra,
vendéglőkbe,
sportpályákra stb.

királyi udvari

hangszergyár
VII. ker., Rákóczi út 60
(Saját palota) 60

Az ország legnagyobb
hangszeripari vállalata,
Európa legszebb rádióterme.

GRAMOFÓN

Electro Hungaria . . . . P 65.-

Eredeti angol
hordozható, melyben
10 lemez vihető . . . . P 80.-

Nagy, 25cm-es, duplaoldalas

lemez 68 fillér

STANDARD, TELEFONGYAR, ORION, PHILIPS,
AMERIKAI R. C. A. VICTOR hivatalos árusítása

RÁDIÓ

 külföldi vevő 3-lámpás (2+1) P 72.-

Ami a szülőket legjobban érdekli

Leány- és fiúruha,
Leány- és fiúkabát

LITZMANN IRMA
Budapest, VI. ker.,
Király-utca 18. sz.

Olcson és jól vásárolhatunk

KLEIN ANTAL

UJ ÁRUHÁZÁBAN

KIRÁLY UCCA 49.

Csányi u. sarok. Szemben a Nagymező uccával

EZÜST

DISZMŰÁRU, EVŐESZKÖZÖK GYÁRI ÁRBAN

SCHLEIFER

EZÜSTÁRUGYÁR VII., KAZINCZY-UTCA 10

TELEFON: J. 435-28

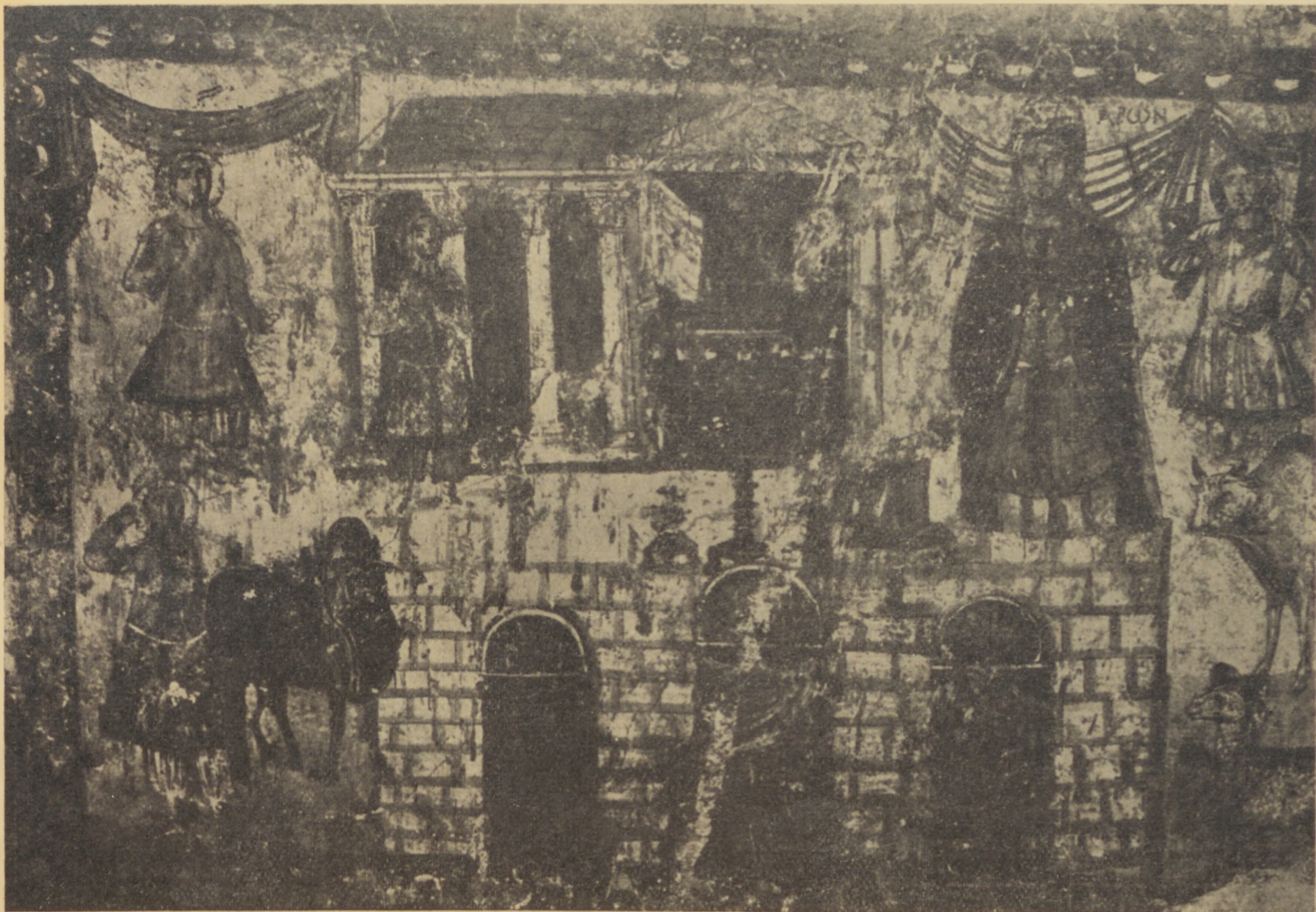
F Ü R T H

lakástakarító- és féregirtó vállalat

Budapest, V., Csáky ucca 7 II. emelet

Telefon 24-4-55

Lelkiismeretes munka * Prima referenciák

A Szentély beszentelése. Fönt jobbról Áron főpap, körülötte fiai és áldozati állatok

*Zecharja látomása ... „És meghasad az olajfák hegye...” A gonoszok elsüllyednek, az igazakat felemeli az Ur keze
A Mezopotámiában Dura-Europosban kiásott 3-ik századbeli zsinagóga bibliai freskóiból*

Fönt Mózes és a kivonulás Egyiptomból, lent balra a Szentély képe, jobbra a filiszteusok visszaviszik a frigyládát

Az egyiptomiak elsüllyedése a tengerbe. (Részlet a fenti képből)

Mózes az égő csipkebokor előtt

Ausgegrabene biblische Fresken der Synagoge von Dura Europos, Mesopotamien, 3. Jhrt

A Mult és Jövő 1934 márciusi műmelleklete

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XXIV. ÉVFOLYAM, 1934 MÁRCIUS

DR. PATAI JÓZSEF: EZÜSTÖT, ARANYAT – FÖLDÉRT

BEVEZETŐ PROF. SILBERBUSCH K. K. L. MEETINGJÉHEZ A PESTI HITKÖZSÉG GOLDMARK-TERMÉBEN

Mikor így újra meg újra összejövünk, összehajolunk, hogy egymásnak meg önmagunknak beszéljünk a Szentföldről, bizony úgy tűnhetünk, mint az eszelősök, mint egy rajongás megszállottjai, akik a nagy világmozgás és dübörgő összeomlás közepette folytonfolyvást csak egy pontra szegeznek tekintetüket! A történelem szélvészerei újabb meg újabb viharokkal korlácsolják a hullámokat és mi kinyújtjuk görcsösen kezeinket a messzeség felé és ujjongás és csüggedés közt ringatózva kiáltunk: *Föld! Föld! Föld!*

Valóban a zsidó nép tragédiájának foglalatja a földnélküliség, hogy a szétszórtságban csak szellemi egységet alkothattak, alátámasztó anyagi erők nélkül, gyökérfogó talaj nélkül. Nem is földönfutó lett a zsidó, hanem ég és föld között levegőben lengő, bizonytalan vizeken sodródó, partokat kereső, nyugtalan kutató, ki megjelenésével mindenütt nyugtalanságot szerez, mint valami mesebeli rémkirály.

Egy nemrég elhunyt magyar héber költő egyik strófája szól: „*Jesurun hajójáról, mely könnyek tengerén bolyong.*” Ahogy a hajdani próféta látomása látja a jövendőt: „*Veávár bejam cara — és átmege a szenvedések tengerén.*” És ha nem is kísérték mindig az üldözések kalózhajói, minden történelmi változás hullámai reátörtek. Reátörnek ma is. De a legkisebb remény távoli fellobbanására, mint Kolumbuszmatrózai ajkán, hangzik fel a kiáltás újra meg újra: *Föld! Föld!*

Sokszor csak a sóvárgásfestette délibáb volt. Sokszor süllyedő sziget, csalóka örvény. Sokszor csak a játékos fantázia láttatta a földet. És bizony sokszor *beugrottak* a hullámok közé és az elmerülés mélyében, vagy az árral úszásban látták a talajt. Így semmisült meg a zsidó nép nagy része, sokszor igen értékes része. A hűséges matrózok pedig tovább vezették a hajót. „*Vehiká bejam galim*” — „és mekkora hullámokat vert” ez a kis hajó minden óceánokon! Pedig Izrael hajója nem hadihajó, nincsenek ágyúi, sem torpedói, sem aknavetői, — csak *fényszórói*, amiket Szináj villámaiból vitt magával.

Ó, a história kivert belőlünk minden nemzeti nagyzást. Kis kalmárhajó, nem is kereskedelmi flotta,

keres földet, pihenő partot. Más népek fegyveresen, erőszakkal hódítanak földet. A mi hajónk a fény mellett *pénzt* visz hódítóeszközü. A Biblia népe után sóvárgó bibliai föld megváltásául. Tragikus ez. A Sirkalmak szava teljesedik: „*Vizünket ezüstért isszuk és fáinkat drága áron kapjuk.*” De talán *történelmi megigazulás* és egyben engesztelés is. Meg kell nemesítenünk azt, amivel évszázadokon át gyaláztak bennünket. Hogy eszményképünk a pénz, hogy bálványunk az aranyborjú, melynek mindent feláldozunk. Meg kell tisztitanunk a pénzt a hozzátapadt salaktól. Reánk fogták, hogy uzsoráskodunk vele, hogy kizsákmányolunk érte. És íme odaadunk ezüstöt, aranyat földért, melyet nem is önmagunknak szerzünk, hanem testvéreinknek, nem egyéni birtokul, hanem az egész népnek tulajdonául.

Amint a Szentfölddel kapcsolatban „*alijáról*” beszélünk, ami kabalisztikus értelemben egyben „*alijath nesama*” is, az ember felemelkedése, a lélek megtisztulása, úgy kell, hogy a zsidó misztikum áhitatában *alijája*, felemelkedése, *tikunja*, megtisztulása legyen a pénz fogalmának is.

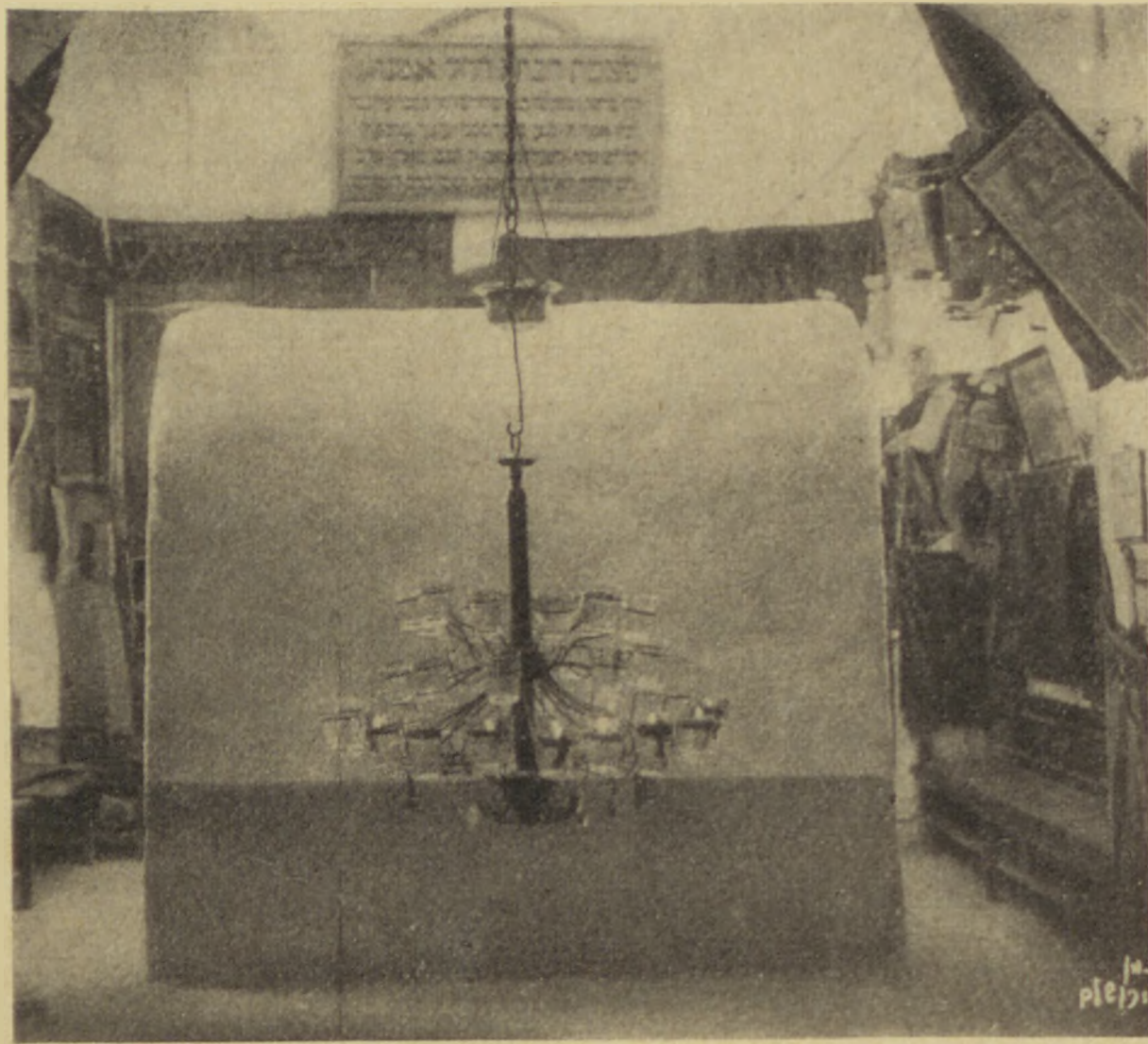
Már évezredekkel ezelőtt megállapította egy Midrás mestere: „*Csodás nép, kérnek tőle aranyborjúra és adakozik, kérnek tőle Szentély-építésre és adakozik!*” Most a föld kéri megváltását a néptől, amely évezredekben át becézte gondolatban, ábrándokban, imákban, dalokban, míg végre elérkezett — a tettek ideje.

Itt, ennek a pompás teremnek tőszomszédságában, a Dohány-utcai templom közvetlen közelében született az a férfiú, akinek nevét meg kell említenünk, valahányszor a feltámadó Szentföldről szólunk: *Herzl* Tivadar, aki a zsidó nép földéhségét, biztos talaj utáni vágyakozását, reális építőerővé alakította át. *Áldott legyen az emléke!*

De mint ábránd is, ez tartotta a lelket a népben. Milyen gyönyörű szavakkal tudták dédelgetni a Szentföld szikláit, porát, homokját. „*Afrot zahav lo.*” Arany pora van — mondották — és pusztaságairól úgy beszéltek, hogy „*jobb lakni Erec Jiszrael sivatagjaiban, mint Chuclaarec palotáiban.*” És magyarázták

a példabeszédet: „*Jobb száraz kenyér béke mellett*“, — ez Erec Jiszráel, „*mint ház tele civakodások áldozataival*“, — ez a szétszórtság, minden hiú fényüzésével és hiábavalóságok hajszolásával. És úgy érezték, hogy „*megengeszteli a föld az ő népét*“ és kimossa belőle a Gáluthnak minden szennyjét. És ha már nem tudták álmukat valósággá váltani, képzelődtek egy messiási korról, amidőn felhők ereszkednek alá a magasságból és viszik a szétszórta bolyongókat az ősök földjére, amint írva vagyon: „*Kik ezek, akik repülnek, mint a felhők és mint a galambok ducaikhoz?*“ És egy új „*Felső-Jeruzsálemről*“ álmodoztak, amely lángban, tűzben száll alá az égből és megtisztul benne a nép a bolyongás minden makulájától.

Most reális tettekkel fogott hozzá a zsidó újjászületés mozgalma a zsidó ábrándok szent földjének megváltásához. „*A valóságok Jeruzsáleme*“ küldötte ide delegátusát, hogy a magyar zsidóságot is belekapcsolja az építők munkába. Szeretettel üdvözljük a Szentföld küldöttjét. Tudjuk, hogy súlyos viszonyok között érkezett. De ez nem ment fel bennünket az áldozás kötelessége alól. Régi zsidó axioma: „*még senkitem szegényedett el a jótévestől.*“ Ez volt mindig az ősi tradíció. És a kételkedőkre ráidézte a próféta: „*Tegyetek próbára, szól az Úr, hozzátok adományaitokat pitvaromba, vajjon nem nyitom-e meg néktek az ég ablakait és árasztok reátok áldást — ad belülről — amíg túlon túl elég nem lesz.*“ Ez a szimbolikus ige állandó kísérő ríme lett a zsidó feltámadás dalának, amely végigzeng Dantól Beer Sebaig: „*Am Jiszráel cháj — ad belülről.*“ Meg kell mutatnunk, hogy komolyan vesszük a zsidó újjáéledés ideálját és áldozni is akarunk érte. A föld lelke szól a távolból és Herzel lelke itt a közelből: Testvérek, segítsetek!

Ráchel sírja. Belső felvétel. Az oldalfalakon frigyszekrényfüggönyök. Az emléktömb fölötti táblán idézet Jeremiás prófétából: „*Hang hallatszik a magasból, Ráchel siratja gyermekeit, hogy száműzettek. Így szól az Örökkévaló: tartsd vissza hangodat sírástól, szemeidet könnyontástól, mert jutalma léssen tettednek és gyermekeid visszatérnek határukba...*“

A ZSINAGÓGAI FRESKÓK A HARMADIK SZÁZADBÓL

melyeket a Mult és Jövő legutóbbi számában bemutattunk, méltó feltűnést keltettek. Nemcsak a ténynyel, hogy megcáfolják azt az elterjedt téves felfogást, mintha a zsidók csakugyan kerülték volna a képzőművészetet. Hanem maguk a képek is mint művészi alkotások finom intuicióról és szokatlan drámai erőről tanuskodnak. A felvételeket a méltató cikk írója, a jeruzsálemi egyetem kiváló archeológusa, E. L. Sukenik, bocsátotta rendelkezésükre, aki maga is számos nagyeredményű ásatást vezetett a keleten és a mezopotámiai dura-europoszi zsinagóga ásatásaiban is tevékeny részt vett. Különös érdeme a képek helyes magyarázata a *Biblia szavai és a Midrás legendái nyomán.*

Az ókori zsinagógai freskó-sorozat rendkívüli érdeklődést keltett itthon és a külföldön egyaránt. És mindenfelől felszólítást kaptunk: *nem volna-e lehetséges a sorozatot újabb felvételekkel kiegészíteni és elsősorban teljes fallal, amely fogalmat nyújtana a freskók eredeti elhelyezéséről.* Készséggel tettünk eleget e felhívásoknak és Sukenik előzékenységből már is megérkezett Jeruzsálemből újabb öt felvétel, melyet a Mult és Jövő e havi mellékletének két oldalán mutatunk be olvasóinknak.

Az egyik fal Mózes és az egyiptomi kivonulás történetét ábrázolja. Fönt balra Mózes a csipkebokor előtt, amelyet külön nagyobb alakban is közlünk (mellette a földön levetett sarúi), alatta a Tórárt olvasó Mózes, melyet februári műmellékletünkön mutattunk be. Az egyiptomi kivonulás ábrázolásánál a kimagasló Mózes Izrael népe előtt halad, kezében a csodatevő bottal vagy vezéri pálcával. Középen az elmerülő egyiptomiak a hullámok között a tenger halaitól és szörnyeitől üldözve. (Erről a drámai képről külön részletfelvétel is van.) És a szélén a zsidó törzsek vonulása zászlókkal és táblákkal.

Igen érdekes mesteri kompozíció a Szentély történetének bemutatása csoportképben, amelyhez hasonló összefoglalásokat csak 1200 évvel később találunk az olasz művészetben. Jobbra Áron (a neve görög betűkkel olvasható a feje fölött, ami annál feltűnőbb, minthogy Mózes alakja alatt héber betűkkel olvasható a kivonulásról szóló arameus mondat), a szentély, áldozások, áldozati állatok és mintegy közvetlen mellette a próféta látomása szerinti vég: az Olajfák hegye meghasad, a gonoszok elsüllyednek, a jámborokat pedig megfogja és felemeli az Úr keze, egészen úgy, ahogy a viziókban olvassuk: „*És megragadott engem fejem fürtjeinél fogva...*“

Az oly szerencsésen kiásott dura-europoszi 3. századbeli zsinagóga freskóinak felfedezése új fordulatot ad a zsidó művészet történetének: Revideálni fog kelteni sok elfogadott tézist és új utakon keresni az igazságot.

SOMLYÓ ZOLTÁN: VERSES LEVÉL EGY SZERKESZTŐHÖZ

Huszonöt év margójára

Drága Barátom, tanár, tudós, költő
és polihistor, ki betűben él:
a szív villanyszikráiból sereglett
sorokká ez a versben írt levél.
Sorokká, zárt sorokká, amiként zárt
az ember lelki falai között...
Tán éppen most egy újfent költeményed
aranyhangú csengőit ötvözöd...
Tán éppen most annyira magadé vagy,
amennyire csak költőnek szabad...
Én zörgetek az ajtódnak kilincsén
és nem várom, hogy: szabad?... nem szabad?...

Sokat gondolok Rád ez újvilágban,
hol a zsoldárok helyett bűg a jazz!
És sokszor kérdelem: az árvult rímekkel,
Barátom, költő, jaj, vajjon mi lesz?
Mi lesz majd a zsidó fiúból, hogyha
vidékről Pestre jön, mint Te, vagy én?
Hogy itt jövőt dolgozzon ki magának,
hogy palotát építsen a szívére?...
Mi lesz belőle, hogyha majd kopogtat
a zárt ajtókon? melyeken belül
az elbizottság és a gőg liheg csak
és az üres szív még ezenfelül?!

Hiába vár majd ifjú tanítványra,
kinek tanítson midrást, bibliát...
Hiába várja majd a szűz nyugalmat,
melyben tanulhat napon s éjen át...
Mi lesz az árva zsidó ifjúsággal,
amely tanulna, jaj, de nem lehet!...
Melynek jövője is, miként jelenje,
meghalt az álmok gyertyái felett...

S mi lesz, ha egyszer leteszed a tollat,
Te, aki még a lelket tartod itt?
Te: régi ember új lélek tüzeiben,
kit ifjan tart az örök láng: a hit...
Te: szimbolum a tarka zürzavarban,
sok súlyos órán a legjobb barát...
Reád ürítem most ez éji órán
a magánosság ébenszín borát!
És felköszöntöm ifjú fiainkat,
kik árvák már, habár az apjuk él...
Egy furcsa éji órán indul útnak
s tart a szívedhez e verses levél...

FELEKI SÁNDOR: ÖRÖK ÁRNY

Mindnyájunkat kísér egy örökös árnyék,
Azt hisszük, hogy eltűnt s a nyomunkban jár még.
Mikor azt gondoljuk, hogy rég elfeledtük,
Jó kedvünkben hányszor suhan el felettünk
És súgja fülünkbe: Ha jön a végóra,
Nem fogsz idegenbe térni nyugovóra?

Hányszor örli szívünk, rajt mint féreg rágva,
Hogyha bolygunk messzi, távoli országba.
Az árny suttog, ijeszt: Ha a vég itt érne,

Nincs, ki ágyad előtt sirva borul térdre.
Nincs, aki imával elbúcsúztat téged,
S enyhén legyezgetne, ha láz tüze éget.

Csak ne temessenek ismeretlen földbe,
Ahol sohse látott kopár, bús rög föld be,
Ahol jámbor fohász nem hangzik fel soha
És hantunkat földi a feledés moha,
Ahol közömbös kéz fektet hidegen le
Örök pihenőre. Csak ne idegenbe!

Titkoljuk gyötrelmünk, hogy ne tudják mások
S néha elmosolygunk e rémlátomáson.
Pedig hányat kísér ez árny, nemcsak minket
S míg mi távol vagyunk, gyötri kedvesinket.
Cseng anyánk fülébe, míg búval pihen le:
Jaj, ha fiad ott künn veszne idegenbe!

Nincs, mi olyan híven követ, mint ez árnyék.
Azt hiszed, hogy elszállt és melletted áll még.
Kedvesidtől minél messzebb hajt a végzet,
Hideg közelségét annál jobban érzed.
Menekülsz előle s mindig ott állsz szembe,
Hallod suttogását: Csak ne idegenbe!

KISS ARNOLD: SEMMI ÉS VALAMI JIDDIS VERS *

Ha egy kis dalt írok: forrása *semmi*,
De amit alkottam: mégis csak *valami*,
Van nem egy költemény: tartalma *semmi*,
S mégis azt harsonázzák róla, *valami*,
Másokról nincs hír, nincsen szó, *semmi*,
Mégis, amit tanulok belőlük, *valami*.
Azért dicséret, gáncs is, előttem, *semmi*,
És minden napom termése: *valami*.
Sokat beszélnek gyakran arról, aki *semmi*,
Milyen gyorsan lesz belőle *semmiből valaki*,
Van, aki valamit pepecsel, s lesz abból *semmi*,
Mások kezében *semmiből* gyorsan lesz *valami*.
Gyakran kell hosszankodni, az oka: *semmi*,
És újra megbékélünk, bár nincs rá ok: *valami*,
Isten világot alkotott, anyaga *semmi*,
S te, föld fia, azt hinnéd: te lennél *valami*?
Szegény ha vagy s vagyonod *semmi*:
Senki se ad neked, nincsen is *valami*;
Ha rá nem szorulsz, s nem kell neked *semmi*:
Mindenki adni kész, hogy legyen *valami*,
Azért barátától ne remélj, amit kapsz: *semmi*,
Gondoskodj te magad, s lesz majd *félretett valami*,
Nem pénzre gondolok, hiszen az *semmi*,
Hanem lélek-kincsekre, egyedül az a *valami*.
Aki mindenről azt vallja: *semmi*,
S csak az erényről azt, hogy *valami*,
Nem búsítja s nem hántja azt *semmi*,
Lelkében azt súgja néki mindig *valami*:
Rossz tettetted e földön nem hirdeti *semmi*,
S ami jót végeztél, mégis csak *valami*,
És ha majd egykor porhüvelyedből léssen *semmi*,
Reméljed azt: túlhan majd vár reád *valami*.

* Ignaz Castelli, élt a XVIII. század végén Wienben,
lefordította németre.

TISBI ILLÉS (TEL-AVIV): A MENEKÜLŐ BIALIK

Nemrég ünnepelte az egész zsidó világ nagy költőjének, Bialiknak hatvanadik születésnapját. Nem mesterséges jubileum volt, hanem *igazi népi ünnep*. Különösen a feltámadó Erec-Jisraél és szellemi centrumának, Tel-Avivnak zsidósága ünnepelte az entuziazmusig fokozódott lelkesedéssel a feltámadás hírnökét. Tel-Avivban ezrével hullámzott a tömeg az utcákon a nagy Bialik-napon.

Ezeknek az ünnepeknek volt azonban egy különös melléközöngéje: *az ünnepelt költő távollétében zajlottak le*. Bialik, Tel-Aviv díszpolgára, az ünneplések idején eltűnt a városból. Ennek az eltűnésnek a híre az egész világon nagy feltűnést keltett. Nem tudták megérteni, hogy mi bírta rá a nemzeti reneszánsz nagy költőjét, akinek szellemi hatásával fontos szerepe volt a palesztinai telepítések keletkezésében és fejlődésében is, hogy elrejtőzzön a rajongó tömegek hódolata elől. Szerénység? Az ünnepléstől való irtózás? Minden közéleti egyéniség, de különösen a költő kívánja és áhítja a népszerűséget, mert a tömegek lelkesedéséből erőt és inspirációt merít a további alkotásokra. Az utóbbi időben még fokozta a feltűnést az a tény, hogy a költő otthagya a *Bialik*-utcában lévő, bátran palotának mondható villáját, amely a tömeg állandó zarándokhelye lett és a magányba menekült.

Bialik menekülésének komoly és mély okai vannak. Aki ismeri Bialik költészetének azt a részét is, amely éppen tartalmánál fogva nem jutott el a szélesebb tömegekhez, az tisztán látja, hogy ez a menekülés egyenes folytatása annak a lelki folyamatnak, amely már évtizedekkel ezelőtt megindult a költőben és végzetes hatással volt életének és költészetének további fejlődésére. Súlyos lelki konfliktusok robbantak ki ebben a menekülésben.

Bialikot a népszerűség terén, szinte egyedülálló, gyors siker kísérte. A költők nagyrésze működésük első éveiben idegölő és energiákat morzsoló harcot folytatnak azért, hogy szavukra felfigyeljenek az olvasók és az irodalmi körök. Bialik ezt a küzdelmet nem ismerte. A tizenkilenc éves költőnek első nyomtatásban megjelent verse, az „El hacipor“ (A madárhoz) egyszerre világverssé vált és még ma is minden nyelven és mindenütt olvassák és szavalják, ahol zsidó élet van. És ez a siker folytatódott tovább. Minden verse esemény volt a héber közösség világában és különösen az ifjúság, mint valami csodás, újszerű kinyilatkoztatást, áhítattal szívta magába a fiatal költő minden sorát.

Ez a siker a költő hatalmas tehetségén túl, a keleti zsidóság akkori lelki válságában leli magyarázatát. Bialik fellépése egybeesik az orosz-lengyel zsidó tömegeknek a felvilágosodás és az ál-liberalizmus jelszavaiból való kiábrándulásával, s a csalódott tömegek várták az új, útmutató és megváltó igéket. Bialik a cioni remények himnuszaival, felrázó és vigasztaló galut-énekeivel, a zsidó kultúrtényezők pozitív értékelésével, sőt még a lázadó és korholó pogrom-versekkel is a zsidó nép szívéből *beszélt*, minden szavát és képét a néplélek ércéből faragta. Bialik a zsidó kollektívum szócsöve volt, költői formákba öntötte a nép akarát és vágyait.

De hirtelen, alig tizenöt évi működés után új, idegen bangok ütnek meg az olvasó fülét. A hang halkul, s a prófétai pátosz helyét a kesergés és a lemondás melankóliája foglalja el. De a témakör is alaposan megváltozik. A költő *nem „sliach-cibbur“, a közösség küldöttje többé, hanem a saját elrontott életét siratja*. Mi történt?

Új korszak kezdődik Bialik költészetében és ennek a periódusnak a jellegét élesen megvilágítja ez a néhány keserű sor:

„Azt is látom: filléreteket kerestem
és elvesztettem forintomat —
s Asmődaj a hátamnál áll és nevet
kegyetlen kacajjal.“ („Azvit“ [Alkony])

Igen, ez történt. Bialik, az ember, kifosztottnak érzi magát, *mert a népi élet porondján elsikkadt az egyéni élete*. A népi lázadást, az egyén lázadása váltja fel. Megvetéssel fordul azok felé, akik ajkukon hordják a nevét és nagy garral dicsőítik, *mert a népszerűségben látja az élete megrontóját*. Szeretne elvonulni a rajongók köréből, hogy nyugodt magányában megpendíthesse azokat a húrokat, melyeket eddig némaságra kárhoztatott. Az *egyéni ember* dalát akarja kicsiholni a lelkéből, de nem bír szóhoz jutni, mert az ezerkarú nép folyton tépi, ráncigálja a fórumra. Él már benne a gyötrő sejtés, hogy az áhított ének örökre eltemetve marad a lelkében:

„Halálom után így sirassatok:
Volt egy ember és íme: nincs sehol,
idő előtt a sírba szállt szegény
és fájó éneke félbe maradt,
kár! még egy dala volt —
és elhalt a dal örökké,
elhalt örökre!“

(„Achré moti“ [Halálom után])

De az *emberi* tragédián kívül van Bialiknak egy *írói* tragédiája is, amely szintén hozzájárult a meneküléshez. Ez is kapcsolatban van a közbejött elhallgatással. Évtizedek multak el, mióta Bialik aktív *szépirodalmi* működése befejeződött. Ez az idő a leggyökeresebb változásokat hozta a zsidó nép és a héber irodalom struktúrájában. Természetes, hogy a változások a héber irodalom fejlődésének is új perspektívát és más irányokat nyitottak. *Bialik költészete egy lezárt korszaknak lezárt és kanonizált Bibliája, de az élet halad és az új korszak új Bibliát kíván*. Mint minden nagy költőt, Bialikot is az epigonok generációja követte, akik a nagy mester fényében sűtkéreznek és igyekeznek kerékkötői lenni az új irányok kibontakozásának. De a fejlődés mást parancsol és bárha még nem jelent meg az új korszak Bialikja, izmos tehetségek feszítik már a határokat és törnek az utat *az új kezdés felé*. Érthető, hogy ez a helyzet nem okoz örömet a költőnek, aki az új generáció érvényesülése érdekében is idegenkedve fordul el az ünneplésektől.

Érdekes, hogy egyik versében, szinte vateszi sejtéssel maga elé vetíti ezt a szomorú helyzetet.

„Ki tudja, tán kegyetlen lesz hozzám az Isten
és még életemben meghalok,
papírtekersekbe göngyölik a lelkem,
eltemetnek a könyves polcokon
s én ott állok majd a sírom előtt
és kaddist mondok tetemem fölött.“

(„Lo herani Elohim“ [Nem mutatta Isten.])

Ez a megrázó, félelmetes jóslat nem következett be. Bialik ma is a zsidó tudományos életben és a közélet minden ágában a legaktívabb működést fejt ki és valóban nem kell kaddist mondania maga fölött. De a költészet terén is legújabbán megjelent versei (Apám, Gyász hét, Anyám) hatalmas őserőről tanuskodnak. Kevés, de kiválasztott. „Egy, de oroszlan.“

CH. N. BIALIK: A JÓSZÁNDÉK JUTALMA

Ez az érdekes fejezet Bialik „Szafiach” (Vadhajtás) c. egyik legfőbb prózai művéből való. A „Szafiach” egy szegény, elhagyatott és fantasztikus ábrándokra hajlamos chédergyermek életét adja. A történetet maga a hős, Smulik beszéli el. A költő reális, sötét színekkel ábrázolja a gyermek életét, de finom, kesernyés humorral szövi át.

„Esküszöm, Peszi, a falhoz beszél!...”

Apám mondta ezt egy téli estén, mikor hirtelen felpillantott a nagy üzleti könyvből és meglátott a falnál, amint furcsa grimaszokat vágtam és különös mozdulatokat csináltam a fejemmel, a nyelvemmel, a kezemmel és az újjaimmal. És az apám szavait követte a pofon, mint rendesen.

Az igazság az, hogy én nem a falhoz beszéltem, hanem a falon levő árnyékkal játszottam és diskuráltam. Hát mit csináljon egy gyermek a hosszú téli esteiken, mikor egyedül, elhagyottan ül a szobában? De az apám szigorú ember, nem tűr sem engem, sem a játékomat, görbe szemmel nézi minden mozdulatomat és bármit csinálók, rögtön dühbe gurul, pofoz, rugdos és kiabál. „Peszi! — kiáltja rúgás közben — vidd azonnal a szemem előtt, mert mindjárt megölöm!”

Ilyenkor úgy tűnik nekem, hogy én, Smulik, valamikor sok rosszat tettem neki, az apámnak, súlyosan megbántottam, megbocsáthatatlan módon. Mintha, Isten ments, az életére törtem volna, vagy más hasonló bűn terhelné a lelkemet. Csak azon töröm a fejemet: Uram-Isten, mikor vétkeztem és mi az én mérhetetlen bűnöm?

Észrevétlenül elhordom magam és kerülöm az apám közelségét. Ha a nappali szobában van — én a hálóba osonok, ha meg a hálóban tartózkodik — én a konyhába megyek, helyet keresek magamnak egy sarokban, ahol nem törődik velem senki és azzal foglalkozom, amihez kedvem van...

Mostanában, például, érdekes kísérleteket végzek. Arról van szó, hogy meg akarom fejni a falat... A társaimtól hallottam az iskolában, hogy vannak a világon csodatevők, akik ezt megkísérelték és — sikerült nekik. Hamar kikerestem egy megfelelő falat a lakásunkban. Az a fal az alsó felében nedves és penészes volt, zöld sávokban folyt róla az izzadság, már régen felkeltette az érdeklődésemet. Esős napon hosszú órákon át ültem mellette és néztem azokat a különös figurákat, amiket a nyirkosság rajzolt. A zöld foltokban mindent láttam, amit akartam: hegyeket és völgyeket, mezőket és erdőket, palotákat és kastélyokat...

„Ez a fal” — gondoltam magamban — „kimondottan a fejesre termett.”

Ezután nem is mozdultam onnan a szabad időmben. Megvizsgáltam minden oldalról, kutattam a fejesre alkalmas helyet. Végül ráakadtam: a fal alján, közel a sarokhoz találtam egy dudorodást, amely az emlő bimbójához hasonlít és mindjárt tudtam, hogy ez a keresett hely. Csak fűzni kell egy kis lyukat, bele kell helyezni egy csapot és a tej bugyogni fog, mint a forrásból a víz. Még a fejes előtt gondoskodtam róla, hogy az elötörő tej ne menjen kárba és a következő edényeket szereztem magamnak: egy nyak nélküli üveget, egy törött kancsó alját, egy repedt fazekat, egy ócska persely felét, rozsdás bádóg darabokat, egy görbe, bedugult tölcserőt, egy piszkos hálósapkát, egy használhatatlan rokkant cipőt és más hasonló „edényeket” szedtem össze a szemétdombról, a padlásról és az ágyak alól. A dugóról sem felejtkeztem meg. Mire kellett a dugó?

Azért, hogy az egyik fejestől a másikig elzárjam az emlőt, vagyis a falon fűrt lyukat. Ezekkel az edényekkel körülvéve, felszerelve egy szeggel meg egy mozsárütővel, leültem a földre és hozzáláttam a munkához. Püff! — ütöttem egyet a mozsárral és a szeg behatolt a falba. A szívem dobogott, mindjárt, csak egy pillanat és — a lyukból zuhogni fog a fehér, langyos folyadék... Ekkor, éppen a munka legjavában, hátulról egy erős ütés érte az arcomat:

„Nesze, félkótya, ne rongáld itt a falat!”

A kéz — apám keze volt. A sötétben, lehunyt szemekkel is ráismertem volna. Ez az az éles, kifent pofon, amely hirtelen jelenik meg mint a villám és kerekded, tompa, sima, csipős és csattanó — egyszerre... A hangját csak később hallod igazán — miután már megtörtént... Apám nagy művész volt a pofozásban, igazi mester. Hát lehet ezen csodálkozni? Negyven éven át, mióta a világra jött, bizonyára egyebet sem csinál, csak pofoz és pofoz...

Akárhogy is volt, a közbejött pofon elrontott mindent és a falat a mai napig sem fejtem meg. Ami bizony nagy kár! Én jót akartam. Isten látja a lelkemet. Nem birtam már az apám szegénységét és segíteni akartam rajta, amivel segítségére lehettem... Eletekre mondom, hogy nem bírom elviselni a szenvedését. mikor este hazajön, sötét tekintettel leül a könyv elé, rágja a szakállát és számol... Nem értemugyan, mi köze az üzleti könyvnek a haraghoz? De ez már így van — messziről is kerülni kell őt, mikor ráncos homlokkal a könyv fölé hajol! Veszélyes idő az és a legkisebb mozdulat is viharhoz vezethet...

Igen, a szándékom jó és tiszta volt. Mellékesen arra is gondoltam, hogy a fejes eredményével megnyerem az apám jóindulatát és nem fog többé pofozni. De mit tegyek — a Sátán megzavarta a munkámat és apám saját kezével megfosztotta magát a fejes dús jövedelmétől...

Héberből: *Tisbi Illés*

Bialik és felesége (Odessai kép)

R. Jozsef Karó, a „Sulchan Aruch”
szerzőjének sirja Szafetben

R. Selemo Alkabicz a „Lecho Dódi”
szerzőjének sirköve Szafetben

R. Jicchak Lurja, a Kabalista sirköve
Szafetben (Breuer Lipót felvételei)

BEREND PÁL: ÖT MILLIÓ ÚJ ZSIDÓ A LÁTHATÁRON

Rendkívül érdekes probléma a mai Németországban az ú. n. „nem-árják” sorsa. Azokról a keresztényekről van szó, akik soha nem voltak zsidók, akiknek családja már generációk előtt elszakadt a zsidóságtól, vagy pláne soha nem is tartozott közéjük. Mindössze egy nagymama, vagy egy dédapa, szóval egy felmenő ági rokon zsidó vére keverődött ezekbe a családokba. Probléma ma a nem-árják sorsa, amennyiben ők a mostani Németországban nem számítanak teljesértékű keresztényeknek, persze még kevésbé számítanak zsidóknak. Legalább is a zsidóság szemszögéből. A nem-árják tömegét négy-öt millióra becsülik.

Nem szabad mosolyognunk azon, hogy ezek az emberek nemrégiben megalakították a *Reichsverband der nicht-arischen Christen* című egyesületet. Nem annyira a tipikus német szervezkedési ösztön hozta őket össze, hanem a közös sors, a mai Németországban való számkivetettségük, amely nem különbözik lényegesen a zsidóság számkivetettségétől. A német politikai, társadalmi, közgazdasági és tudományos élet legkiválóbbjai léptek be az egyesületbe, a német zsidóság felé pedig barátságos kontaktus fejlődött és fejlődik ki. Ez érthető, ha például arra gondolunk, hogy Linsingen tábornok, a világháború egyik legendáshírű hadvezére, akit egy zsidó nagyszülő miatt kizártak a német frontarcosok szövetségéből, felvételét kérte a zsidó frontarcosok egyesületébe. Szó szerint ezt írta: „Da ich zum Juden ernannt werden bin, bitte ich um meine Aufnahme in den Bund der jüdischer Frontsoldaten.” Arra is emlékezünk, hogy Düsterberg ezredes, a német nemzeti párt egyik vezére és pár évvel ezelőtt Hindenburg ellenfele az elnökválasztáson, hasonló szituációba került.

A protestáns egyház, amely tudvalevően domináló szerepet játszik Németországban, az aránylagosan kisszámú katolikussággal szemben, legfőbb vezetését olyan emberekre bízta, akik azonosítják magukat a jelenlegi uralommal. Ellentétben a keresztény felekezetek tanításaival, a megkeresztelkedést nem tekintik olyan cselekedetnek, amely a zsidóságtól való elszakadást százszázalékosan biztosítja. A protestáns egyházak a mai Németországban tehát szintén alkalmazzák hívőikkel szemben az árja-paragrafust, annak ellenére, hogy az alsóbbrendű protestáns papság élesen tiltakozik a keresztény tanításokkal szerintük ellenkező *fajkutató* elvvel szemben.

A helyzet tehát az, hogy a nem-árják e percben sem a kereszténységhez nem tartoznak a mai német hivatalos felfogás szerint, a mi szemszögünkben pedig a zsidósághoz sem. Itt van tehát négy-öt millió ember, közöttük rend-

kívül tehetséges, értékes férfiak és nők, akik a németországi antiszemitizmus minden tragikus támadását átéltek és osztoznak a zsidók minden szenvedésében anélkül, hogy ők maguk zsidók volnának. Különös sors, groteszk játéka annak a nagy történelmi átalakulásnak, amely megindult a jelenlegi német rezsim uralomrajutásával.

Felvetődik a kérdés: mi fog történni ezekkel az emberekkel? A rokonszenv és a közös sors nyilvánvalóan a zsidóság felé sodorja e réteget. Ezzel szemben vallásuk, nevelésük, tradíciójuk a keresztény világnézethez köti őket. Sokat vitatkoznak mostanában német-zsidó körökben, hogy nincs-e valamilyen, a zsidóságtól kiinduló megoldás a nem-árják számára? Arra gondolnak egyesek, hogy elképzelhető volna a *tömeges visszatérés a zsidósághoz*, illetőleg áttérés a zsidó hitre. Abból a nézethől indulnak ki, úgy a német zsidóság egyes vezetőférfiai, mint sokan a nem-árják közül, hogy ilyen hatalmas demonstráció *ad absurdum* vinné a világ előtt a német kormány zsidóellenes politikáját.

Ha *ötmillió* ember tér át zsidó hitre, akkor a várható politikai felfordulás meghozhatja a zsidóság sorsának jobbrafordulását. Ezért a lehetőségért viselni is lehetne azt a kockázatot, hogy a németországi zsidó hitközségek „felhígítása” egyidőre kiküszöbölne a százszázalékosan zsidó irányt és tradíciót. Hangsúlyozzuk, hogy csak *egyidőre*, mert ez a négy-öt millió ember a zsidóság és a nem-árják jogainak visszaadása után részben ismét visszatérne a keresztény egyházakba.

Négy-öt millió keresztény áttérése a zsidó hitre fordulópontot jelenthetne a zsidóság történetében. Nem lehetetlen, hogy az antiszemitizmus, mint világjelenség hatalmas csapást szenvedne. Az antiszemitizmus fikciója nehezen volna továbbra is fenntartható, amikor ötmillió ember, bármilyen okból is, a keresztény hitről áttér a zsidó hitre. A modern antiszemitizmus azon a semmiképpen nem bizonyítható tételen épül fel, hogy a zsidó erkölcs, élet, világnézet homlokegyenest ellenkezik a keresztény erkölccsel. Élettel és világnézettel. Miután a modern antiszemitizmusnak nem sikerült a középkorban oly kedvelt vérvadásokat bizonyítani, kénytelen ilyen „etikai” színezetű jelszavakkal dolgozni, amennyiben a zsidót normális, de alacsonyrendű *fajnak* állítja be, amely veszélyezteti a keresztény „világegyetem” nyugodt fejlődését. Ötmillió új zsidó, a zsidóság „alacsonyrendűségének” ez a drasztikus negligálása esetleg kiüthetné a leghatalmasabb érvet az antiszemiták kezéből. A zsidóság egy tehertétellel könnyebben, felszabadultan folytathatná útját nagy erkölcsi feladatai felé.

FARAGÓ LÁSZLÓ: ZSIDÓ SORS ISZTAMBULBAN

Konstantinápoly, február.

Konstantinápolynak nagy szenzációja van: esik a hó! Régebben ilyenkor a fél város kint állt a házak kapujában, a holtok ajtajaiban és tátott szájjal bámulta a ritka természeti tüneményt. Manapság? Egy szellemes konstantinápolyi hölgy blazirtan jegyezte meg: „Manapság, uram semmin sem csodálkozunk.“

Most már napok óta havazik és 40 centiméteres hó takarja az isztambuli uccákat. De bizony ez a diszkrét hótakaró sem tudja elleplezni a konstantinápolyi girbe-görbe uccák göröngyösségét. Ha valaki fejébe veszi és sétálni indul Konstantinápolyban, tengeri betegséget kap. De talán sehol sem olyan girbék-görbék, sehol sem olyan göröngyösek ezek az isztambuli uccák, mint éppen a Galata-torony tövében. Itt laknak Isztambul zsidai.

Spanyol zsidók, akiket sok-sok száz esztendővel ezelőtt a spanyolországbeli Hitler fosztott meg otthonuktól. Csendben, szerényen élnek itt. A cégtáblákon nemzetközi zsidó nevek: Levy, Cohen, Nathan, Joel, de a beszédjük az elhagyott hazából évszázadokkal ezelőtt magukkal hozott spanyol-zsidó zsargon. A világon semmi közösségük nincs azzal az elhagyott országgal, amely Konstantinápolytól légvonalban is párezer mérföldnyire fekszik, a tizedik generáció régen elfelejtette az emlékeket, amelyek Spanyolországra emlékeztetné őket, de ők egy megmagyarázhatatlan, atavisztikus ragaszkodással kapaszkodnak ehbe az egyetlen kapocsba, amely eredetüket bizonyítja. Az ujságjuk is spanyolul jelenik meg, „Le Voz d'Orient“ a neve, aki teheti, olvassa ezt a *héberbetűs* napilapot. Konstantinápoly kilenc zsinagógája közül nyolc ezeké a spanyol zsidóké, csak egyetlenegy az askená-zsidóságé.

Elmentem a Galata-torony tövébe, meglátogattam Isztambul zsidóságát. Megálltam a girbe-görbe uccák sarkán, be-benéztem egy-egy üzlet kirakatablakán, félóráiig figyeltem a sürgés-forgást Isztambulnak ebben a zsidó negyedében. Aztán megállítottam egy taxit, átutaztam a másik partra: Sztambulba. Egy hatalmas üzletház pompás irodaszobájában felkerestem *Ekrem beyt*, aki konstantinápolyi tartózkodásom során a legnagyobb lelkesedéssel avatott be az új Törökország kulisszatitkaiba.

— Azért jöttem önhöz, *Ekrem bey* — kezdtem a beszélgetést —, mert szeretnék objektív információkat kapni az isztambuli zsidók sorsáról.

Ekrem beyt nem lepte meg a kérdés. Manapság minden ujságolvasó ember naponta a reggeli kávéjához kapja ezt a problémát, egyszer így, másszor úgy adagolva, azonban az emberséges megoldásnak még csak a látszata nélkül is. A modern török ügyvéd in medias res kezdte:

— Zsidókérdés, abban az értelemben, ahogy azt Németországban Hitler prezentálja, nálunk ismeretlen fogalom! Nálunk ugyanis a fajoknak egy olyan kaleidoszkópja él, hogy ebben a kaleidoszkópban a zsidók legfeljebb egy színfoltot jelentenek. Konstantinápoly etnográfia felér egy egész világrész etnográfijával: itt, Sztambulban laknak a fajtörökök, Galatában a zsidók, az örmények és a görögök, Pérában pedig megtalálhatja a világ valamennyi nemzetiségét. Az itt élő zsidók javarésze a XV. század végén, illetve a XVI. század elején a spanyolországi zsidóüldözések elől menekülve jött Konstantinápolyba, ahol a török szultánok közismert toleranciája biztos menedéket adott.

— Egy úgynevezett emancipációs folyamatról nálunk soha szó sem volt. Erre legkevésbé maguk a zsidók vágyódtak, akik még a vegyesházasságok elől is elzárkóznak, úgyhogy például ma Isztambulban a zsidók képviselik az

egyetlen nemzeti kisebbséget, amelyiknél fajtisztaságról egyáltalában beszélni lehet. Az évszázadok mitsem változtattak ezen a helyzeten. A szultánok, ügyebár, hallani sem akartak holmi újításokról, Gazi Musztafa Kemal Pasa forradalma pedig egy minden vonatkozásában nemzeti forradalom volt, ilyenkor a liberalizmusnak erről a hajtásáról szó sem lehet. Ez nem jelenti azt, mintha a zsidó nálunk nem élhetne nyugodtan. Szabadon üzhet minden foglalkozást, lehet ügyvéd, orvos, mérnök, kereskedő, felőlünk ami akar, mi azonban sohasem tekintjük a zsidókat törököknek, mint külön fajt kezeljük őket, anélkül természetesen, hogy maguktól értetődő emberi jogukat bármilyen formában is csökkenteni igyekeznek. A Gazi kormánya sohasem felejt el a Törökországban élő zsidóknak, hogy a görög megszállás alatt a törökökkel szemben milyen lojálisan viselkedtek, így aztán egy pillanatig sem gondoltunk arra, hogy amikor például egy nemzetiségi csere alkalmával 400.000 görög hagyta el országunkat, vagy amikor 1923-ban a felháborodott tömegek kicsit radikálisan intézték el az örmény-kérdést, hogy ehbe a fajtisztító politikai akcióba a zsidókat is belevonjuk. Sőt ellenkezőleg, örömmel vettük, amikor Szalonikinek a görögök által való megszállása után sokezer zsidó Szmirnában telepedett le.

Itt is vannak gazdag zsidók, meg szegény zsidók. Persze sokkal több a szegény zsidó. Ezzel mi tisztában vagyunk és nem áztatjuk magunkat gyermekmesékkel, amelyek csak hangulatkeltésre jók. A mi államunk politikai struktúrája és a zsidóknak fajheli különállása következtében az állami életben zsidónak szerepe nem lehet. Törvény tiltja, hogy nem-muzulmán államhivatalnok lehessen, ugyancsak törvény tiltja a vegyes házasságot muzulmán államhivatalnokok és nem-muzulmánok között. Ez az intézkedés azonban korántsem a zsidók ellen irányul! Ez a mi állampolitikai elvünk és ebből a Törökországban terpeszkedő rengeteg nemzetiségi elemre való tekintettel nem engedünk. Számunkra a mi nagy Gázink szava mérvadó: ez az ország a törököké. Mindenki, aki nem török, ebben az országban idegennek számít. Vannak szívesen látott és kevésbé szívesen látott idegenek. Nem túlzok, ha kijelentem, hogy a nálunk élő zsidók — a legszívesebben látott idegenek.

Óbudai piac képe a magyar zsidó muzeumban

CECILE ZIMMERMANN: MI REJLIK A HAMU ALATT

Párizs, 1934 február.

Amikor Franciaországról beszélünk, rendszerint Párizst látjuk.

Amikor zsidókérdésről tárgyalunk, az üldözésekre, elnyomatásokra gondolunk.

Így tehát nagy általánosságban Franciaországban nem beszélhetünk zsidókérdésről, mint problémáról, tekintettel arra is, hogy nem oly szembeötlő, kiáltó, mint a volt cári Oroszországban, vagy a jelen Németországban. Szóval, sem üldözés, sem elnyomatás, sem pogrom, mégcsak nem is hangos szóvátetés. A külvilág részére Franciaországban nincs zsidókérdés. Minden csendes — a hamu alatt.

De a hamu parazsat is rejteget. És mert a parázsból itt is, ott is kipattannak szikrák, nagyon gyakran tüzet is fog. Sőt nem is egy helyütt, de egyszerre több helyütt is.

Így történt, hogy e napokban, az aktualitására való tekintettel, Leon Daudet a salle Pleyelben „*La question juive*” (A zsidókérdés) címmel előadást tartott. A terem zsúfolásig telt meg nagyjából nem zsidó közönséggel. A hitleri szózat és elvek hirdetését általános helyeslés és tetszésnyilvánítás kísérte. Hirtelenében azt sem tudta az ember, Párizsban van-e, avagy Berlinben.

Ennek ellenében zsidórészen az önérzetes elem ugyancsak nem hallgat. És ha francia zsidórészről csak egy nagyon csekély réteg keveredik is a mozgalmakba, az ide menekült orosz, lengyel, német zsidóság nem vesztette el aktivitását. Erős munka folyik s Párizs nagy kohója lett a zsidómozgalmaknak. Vannak gyülekezetek. Különbözők. Egyik közülük — nem is érdektelen — a zsidó egyetemi hallgatók úgynevezett „*Etudiants*” (Diákok) egyesülete. Célja? Lehetővé tenni a zsidó hontalan emigránsnak a visszatérést az egyszerű munkásléthez. Kiindulópontja e mozgalomnak: megismerése a tényeknek, hogy a zsidóság minden erőlködése az elhelyezkedésre bármely országban is hiábavaló, a

A nemrég elhunyt Melchior berlini bankár a német delegációban Párizsban

nacionális eszme kiélesedése korában. És rámutat, hogy a mai államfelfogásban a zsidóságnak a saját állama — ott-hona felé kell irányodnia.

A liberális francia kormány nem zárta le határait a bevándorlás ellen. Megélhetési lehetőséget is nyújt az élelmes embernek — szabad pályán. Az élelmessé pofozott zsidó, úgy, ahogy tud, igénytelenségében boldogul is (milyen gúnykacajként hat ez itt). De ez már elég is ahhoz, hogy az antiszemitizmust kifejlessze. Idegenben a léteznitűdés is elég ahhoz, hogy szemet szúrjon.

Ez a szabad pályát elárasztó zsidótömeg rávilágított a másik nagy anomáliára: hogy az Európát ellepő zsidóság nagy része, — mint minden elem, mely nem a földből szakadt, — intellektüel, kereskedő, iparos; de csak egy nagyon kis rétege munkás. Ez az elem ma a gazdasági válság folytán proletárrá süllyedt. Nincstelen lett a kereskedő, az iparos. És nincs szükség az intellektüelre ott, ahol a legelembb szükségletet, az éhséget, kell csillapítani. Jelszóvá lett: „*Munkássá lenni!*”

Munkássá lenni, de hogyan és hol!? Ha nincs munkaalkalom.

Munkaalkalom?

És fölcsillan a távolból az elnyomorgatott, kiéhezett, elkoresosodott párákban a lidércfény — *Palesztina*. Oda, Oda. Földmunkásnak. Haza az Óshazába. Egyszerű újra-kezdésre, a földhöz. A mi földünkhöz!

És folyik a szorgos munka a föld elérésére. Számottevő a nehézségekkel, angol kormányrendeletekkel, arabgyűlölettel, és sok miegyébbel. Folyik a gyökvetés.

A cél elérésére minden eszköz jó! A proletárrá süllyedt zsidó kultúrelem kezét fog a szélső szocializmussal. Eltérő ideálért, de ugyanazért a célért, együtt megy a harc-vonalba a marxi eszme mellett.

Lángoló szemű fiatalok lázas hite fűti a gyülekezetet.

A zsidókérdés ma mindenütt egy fölbolygatott hangyaboly.

Még ott is, ahol nincs helye, zsongás, zümmögés kíséri, — és mindenütt, mint a hangyát, zsidót lát a nem zsidó ember.

Sok a *Levy* és a *Mayer* és a *Cohen*. meg az *Abelesz*, és mindenütt magára vonja a figyelmet. Averiót kelt, félelmet ébreszt; — ha nem is tudják, hogy miért. Idegenkednek tőle. Ösztönösen. Mert pontos, tényleges okát adni nem tudják.

Egy mesterségesen kitermelt gyűlölet egyetemlegesen testet öltött és akcióba lépett.

És a fölbolygatott hangyaboly?

Kénytelen volt védelemre gondolni. És ellenakcióba ment.

Munkáskérdés, Chaluc-elhelyezkedés, *Palesztina*. — Zsidóvágyak Mekkája! És végponton a békés otthon keresése! — Az otthoné, melyből ki nem nézik!

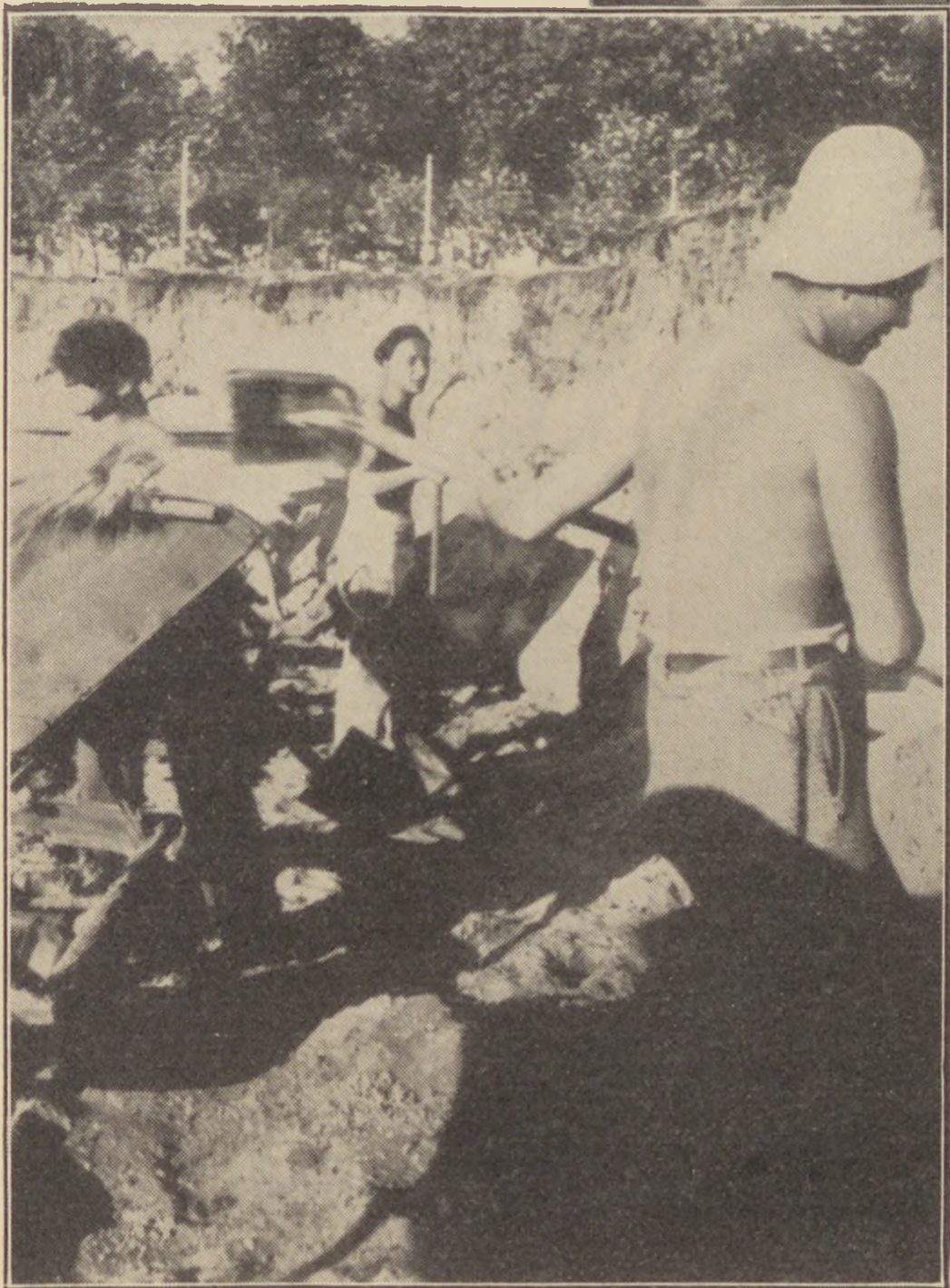
Szegény, elgyötört kis zsidó, már egyebet nem is akar. Feketeretek, amit a földre tapostak, — hogy naggyá nőjjen?

Így lett aktuálissá Franciaországban a zsidókérdés és mozgalom.

Vagyis, kikergették a nyulat a bokorból és most szalad: Hová?... Ki tudja?...

KÉPEK MINDENFELŐL

JELENET A JERUZSÁLEMI
REVÜESZINHÁZBÓL
Szandáli suszter, a hazai ipar
körüli szerzett érdemeiért meg-
kapja a nagy „cipőrendet“
szalaggal

A ZSIDÓ ÁTRÉTEGEZŐDÉS NÉMETORSZÁGBAN

A Harmadik Birodalom zsidóságának egyik legfontosabb problémája az „átrétegeződés“ kérdése. Minthogy az új rend számos intellektuális területről kiszorította a zsidóságot, gyakori az eset, hogy volt ügyvéd, bíró, orvos, tanár új pályát kezdenek és sikerrel tevékenykednek új működési terükön: pékségben, szabóságban, vagy mezőgazdaságban. Számos németországi helyen folyik az „átképzés“, mely lehetővé teszi az elhelyezkedést a megváltozott viszonyoknak megfelelően. És vigasztaló momentumnak mondható, hogy az „átrétegeződők“ megtartják emelkedett hangulatukat, zsidó önértéküket és az új helyzet nem ingatja meg lelkük egyensúlyát. Ellenkezőleg jókedvűen végzik a fizikai munkát akár „Hachsarán“ vannak, hogy aztán Palesztinába kerüljenek, vagy csak előkészülnek az új foglalkozásra, hogy Németországban maradjanak. (A hamburgi *Isr. Familienblatt* felvételei.)

PETERDI ANDOR: KOMLÓS ALADÁR

Komlós Aladár

rába, akik csak műkedvelésből rándulnak ki néha a literatura berkeibe cserkészni. Komlós nem „Sonntagsjäger” az irodalom mezőin, ellenkezőleg, a legnemesebb értelemben elhivatott író, ama kevesek fajtájából, akik föltétlen pluszt jelentenek szellemi és kulturális életünkben.

Első reprezentatív munkája, amellyel magára vonta a figyelmet „Az új magyar líra” című könyve volt. Annak idején meglepetésszerűen hatott a megjelenése. Nagy tudás, a mai, de mondhatjuk az egész magyar lírai termés olyan alapos ismerete tárul itt elénk, hogy méltán elmondhatjuk: Komlós e könyve nélkül nem volna tökéletes áttekintésünk a modern, vagy mondjuk, az újabbkori lírai termés fölött. Sokkal mélyebben szánt e nemes műfaj tárgyalásában eddigi összes elődeinél s a vers eredésének gyökeréig tud merülni. És így kellő értékelést kap nála korunk minden hivatott lantosa. Ám, hogy teljes és elfogulatlan igazság szóljon e soraim kapcsán e kiváló irodalmi értékelőről, meg kell, hogy mondjam azt is: kár volt a mai kétségtelenül legtehetségesebb költők közül, három olyan nevet mellőznie, akik díszai a mai élő és ható költőnemzedéknek. És zsidók. De még e sajnálatos hiány mellett is, mint már mondtam, e könyvében tárgyalt költőkről egyéni szempontú megállapításai fedik az igazságot, s a mindenkor irodalombúvárok számára is gazdag forrásmunka marad Komlós Aladár e könyve. Ezenfelül színes és artisztikus a stílusa, friss és egészen mai hajtású a nyelve. Ezt a megállapítást abban az értelemben teszem, ahogy az új magyar irodalmi nyelv dús virágzást mutat az utolsó huszonöt esztendőben. Így ez a könyv is az új irodalmi nyelv egy fejlődő láncszemét adja.

Eddig bizony az ilyenfajta művek leginkább száraz és unalmas adathalmazzá duzzadtak s a költészetéről „értekezve” nagyon is a felszínén érintették ezt az egyáltalán nem könnyű irodalmi anyagot. Komlós tehát nagyon messze elkanyarodott a konzervatív esztéták tárgyaló modorától. Nála az anyag életet kap és egy egész valamivé virágzik ki. Könyvéből plasztikusan és valósággal megszobrozva teljesedik ki a mai bonyolult és mélyen érző költőnemzedék. A sok egyéniség egybeforr s úgy tükrözteti a mai lírát. Ő maga is költő, ismeri a verset elindító lelki és pszichikai erőket, ezért érezzük szíve és vére ritmusát, amikor ír, for-

muláz és ítélkezik. Amit tehát Komlós Aladár csinál, nem papírosirodalom, de élet és valóság, tűz és fiatalosság.

De ugyancsak ilyen értelemben beszélhetünk Komlós-ról a költőről és ifjúsági íróról. Finom és desztillált lírai mondanivalóját, egy megoldódott és gyakran szabad ritmusú formában dalolja. Talán a nagyszerű német Rilkével tart némelyes rokonságot, mert költői érzései és gondolatai olyan mélységekből buzognak elő, hogy nem tűrik a merev és zárt formakeretet. Lírai anyaga lágy, mint a felhő, amely magasan és csak korlátlan térben szállhat és vonulhat, szelíd szépségében vagy komor viharzásában. Komlós költői materiája csakugyan olyan felhő-finom és felhő-könnyű s szerencsésen megadja neki az életformát. Ritkán szól versben felénk, nem termékeny és hőven buzogó énekforrás a lelke, de ha megzendül, mindig van valami meglepő a zengésében.

Mint ifjúsági író is, mingyárt első irányú munkájával becsültte tette nevét „Római kaland” című ifjúsági regényével. Ezzel a munkájával nyerte el az Athenaeum ifjúsági regény pályázat első díját s a könyvről szóló kritikák igazolták a bírálóbizottság helyes ítéletét s úgyszólván egyhangúan állapították meg, hogy e díjnyertes munkával maradandó értékű könyv kerül a magyar ifjúság kezébe.

Dícséretet és megbecsülést érdemel azért az irodalmi ténykedéséért is, hogy diákjaiban is éleszti és ébrentartja az irodalmi szellemet. Legutóbb is kiadatta diákjaival Madách Imre eddig ismeretlen levelezését s az érdekes anyagot gondos felügyelete mellett másoltatta a nagy költő kézírathagyatékából. Az irodalmi ritkaságok gyűjteményét tehát Komlós Aladár is szaporította Madách leveleivel. Madách Imre Sztregován született és Komlós Aladár ugyancsak ott, abban a nevezetes felvidéki községben látta meg a napvilágot s bizonyára ezzel a leveles könyvvel is óhajtott hódolni halhatatlan földijének.

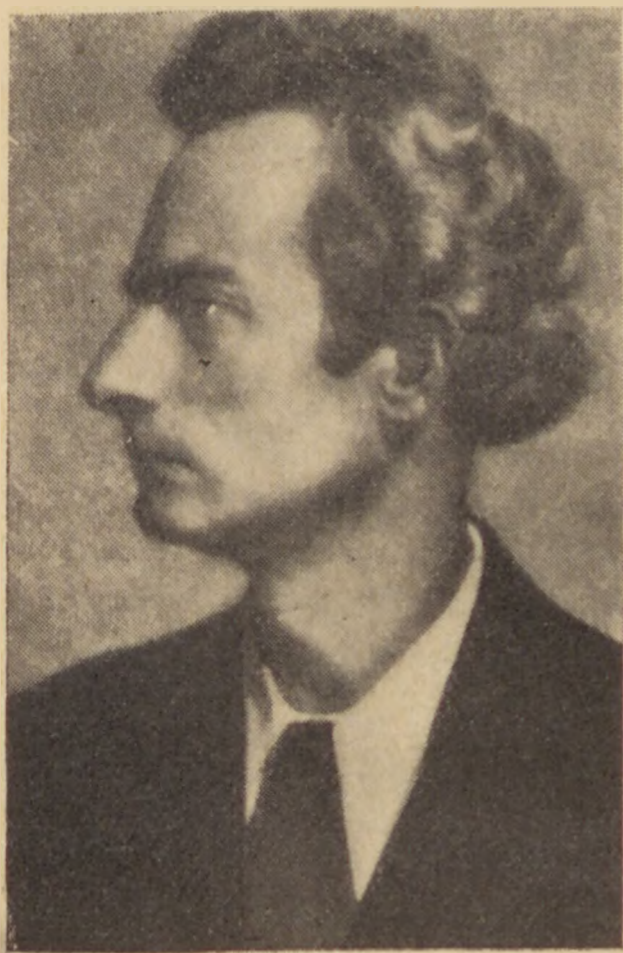
Komlós Aladár ma még úgyszólván fiatal és erejének legteljében lévő ember. Sokat tud és sokat akar, most már csak jövő körülményein múlik, hogy mit és mennyit bír megvalósítani terveiből, amelyek feszítik és hevítik akaraterejét. Számtalan nyilatkozatából kivettem, hogy teljes odaadással óhajtja szolgálni a magyar zsidó kultúrát, úgy tudom, hogy dolgozik is már egy nagy és átfogó zsidó irodalomtörténeten s ezenkívül egy életrevaló munkaprogram nyugtalanítja. Szívvel kívánjuk, hogy Komlós minden álma megvalósuljon, mert az ő megvalósult álmai a zsidó kultúra gazdagodását is jelentenék.

Taschlich a Latorca hidon (Dr. Halmos János felvétele)

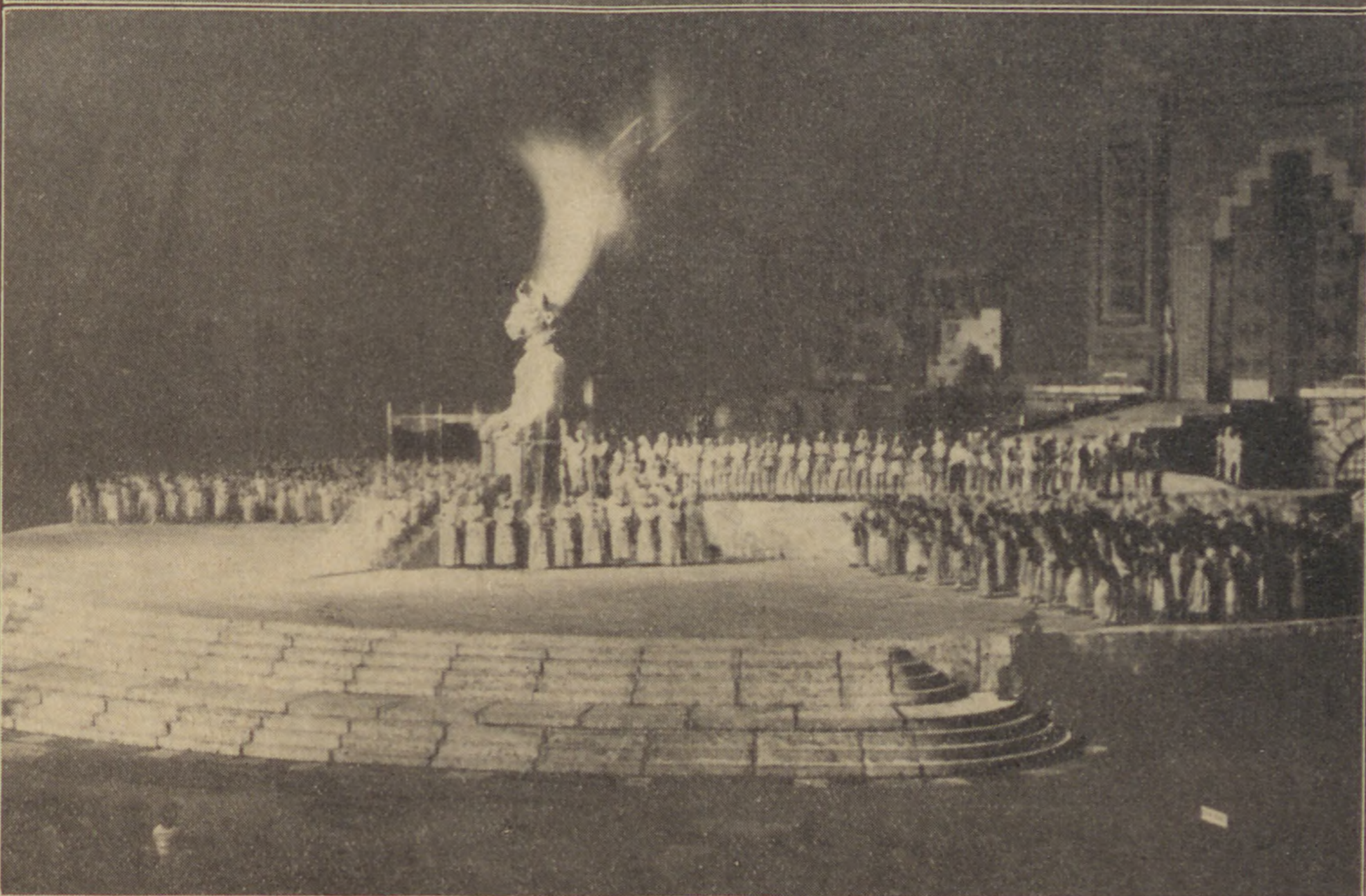

Arthur Syck a festő (Párizs)

Perez Hirschbein a költő

„EGY NÉP ROMÁNCA“ címen óriási méretű zsidó történeti képsorozatot mutattak be a chicagói világkiállítás alkalmából. 6200 szereplő működött közre a színhátékban, mely több millió dollárt jövedelmezett jótékony célra. Most Newyorkban mutatják be a darabot, melyből néhány jelenetet közölhetünk. Fönt: A nép vizet kér Mózesától. Középen: A Bálványimádás. Lent: Középkor: A páncélos lovag átadja a német zsidónak a kiutasító végzést. Oldalt: Újkor: Kozák és zsidó.

GÁLOSI SOMA: AZ ÓBUDAI RINGATÓ ASSZONY

Még javarészt hajdani képükben maradtak meg a régi uccák és uccácskák Óbudán. Mintha álmvárosban járnánk az ódon földszintes, tágas udvarú és nagyobbára sok kislakásos házak között. Tágas bejáratok, bolthajtásos falak mélyében mintha régi titkok lappanganának...

Itt házcímerül szolgáló vad szerecsenyfő vigyorg le az uccai járó-kelőkre. Amott a kapu fölött remekbe faragott vízimalomhoz fuvarozzák örökké az örletni valót. A mozdulatlanságában is folyvást forogni látszó malomkereket hajtó Duna hullámai némaságukban is regélnek: elmúlt különös emberekről, kik valaha itt éltek. Többek között Chajle néni, a gyerekringató.

Még messze voltak azok a mai, valóságos hintónagyságú gyermekkocsik, melyek a maguk vaskos öblében kényelmes pihenőt adnak a drága apróságoknak. Még nem volt divat, — még pedig a módik között a legokosabb, — hogy a fiatal mama büszkén tologassa napsütéses sétára a kicsikét. A régi időkben fabölcsőben feküdt és aludt a kisgyerek. A jómódhoz, vagy szegénységhez képest volt faragott keményfából, vagy egyszerűen festett puhafabölcső. Gyakran színes vagy tulipántos is akadt, de sohasem nélkülözte fejtől, lábtól a szívalakú kivágást. Mindenképpen azonban két negyedkör alakú fatalpon nyugodott és azokon himbálták, mikor a babát álomba kellett ringatni. Ezt pedig a jó mamácska mindig szívesen akarta, mert az volt a felfogás, de bizonyára az igazság is, hogy az alvás alatt nő és erősödik az apróság. Azután a fő,

Armin Stern: Keleti asszony

hogy míg alszik, nincsen sírás a házban és mindenki lábujjhegyen jár.

Csak hogy az apró lényeknek is megvan a maguk akaratja és nem hajlandók magukat alávetni a nagyok szeszélyeinek. És aludni meg éppen nem szeretnek. Jobb bámolni a világba és próbálkozni a vágyak netovábbjával: a lábacská hüvelykujját szájba venni. Mama ideges lesz a sok meddő kísérlettől és erősen akar haragudni a kis rosszaságra. Kész szerencse, hogy éppen jókor betoppan Chajle néni, a ringató asszony, leteszi nagykendőjét és máris átveszi a vezényletet.

A régi nagyságák nem ismerték az egykét és semmikét. Chajle néni nem egy olyan kundschafttal dicsekedhetett, hol tiz-tizenkét gyereket ringatott végig. Megvolt az időbeosztása, tudta, hova kell délelőtt, ebédután vagy este menni és a mamát vagy cselédet a maga dolgára engedve, leült a bőlcső melletti székre vagy sámlira és elringatta a kicsikét.

Bizonyára megérezte a baba kezének-lábának tempójáról a hivatásos ringató nagy gyakorlatát, mert hamarosan álomba merült és Chajle néni csakhamar egy házzal tovább csoszoghatott, hol már esetleg nagy szükség volt reá. Mert volt olyan kisdéd is, ki nem elégedett meg az egyszerű ringatással; a legtöbbször nóta is kellett. Ott aztán elénekelték vékony hangján az ő régi altatódalait:

*Schlajf Kindele, schlajf
Der Vater hütt die Schajf.
Die schwarz'n und die weiss'n,
Werd'n das Kindele nix beiss'n,
Schlajf Kindele, schlajf...*

A nagyobbacska maguk diktálták a nótát.

*Geht e Güssele erauf und erunter
Schwarze Kersch'n hängen erunter,
Schwarze Kersch'n hab'n weisse Kern
Joskele hat die Malkele gern.*

Erre a szerelmi vallomásra, mely az elaltatandó kis Jóska érzelmeit egy Chajle néni által, természetesen kliensei sorából, számára kiszemelt kis lányhoz fűzte, azután a legmakacsabb álmellenes fiúcska is az édes jövő képeivel elszenderült. A ringatás mind lassabb lett, majd abbamaradt. Chajle néni megszorította álla alatt fejkendője csomóját, nyakába kanyarította a nagykendőt és kisurrant a szobából.

Egy helyen az ebéd, máshol a vacsora, tüzelő, avít ruha, pár garas járt ki a munkájáért. Néha még késő este is kopogtak ablakán: jöjjön Chajle néni, a kisgyerek folyton sír és nem akar elaludni. Ilyenkor az öreg asszony mielőtt útra indult, még motozott szobácskájában. Az alacsony gerendáról leszedett valami papirosba csavart füveket, mert sejtette, mi a baj. Kamillát, herbateát javalt a kicsinynek, megfőzte és legtöbbször talált a némi rendetlenséget megállapító diagnózis. Ennek megszüntével jóízű álomba engedte magát ringatni a ház fénye. A szülők arcáról elsímult a gyerek megbetegedésétől való aggodalom és mikor Chajle néni hazatipegett, nem ment üres kézzel.

Chajle nénit is egy asszony ringatta örök álmába. A hatvanas évekbéli fekete asszony, a kolera...

DR MUNKÁCSI ERNŐ: A VELENCEI ÉS FERRARAI ZSIDÓK

AKTUÁLIS TÉMÁK KÉT TÖRTÉNETI KÖNYV MARGÓJÁN. * CECIL ROTH: GLI EBREI IN VENEZIA 1933. (A ZSIDÓK VELENCÉBEN), ANDREA BALLETTI: GLI EBREI E GLI ESTENSI 1930. (A ZSIDÓK ÉS AZ ESTEI-HÁZ.)

V.

Venezia és Ferrara történetében magyar vonatkozásokkal is találkozunk. Venezia nemzetközi kereskedelmében magyar zsidó kereskedők is résztvettek és ők is ott voltak azon a nemzetközi piacon, melyet a velencei gettó jelentett. Magyar zsidók megjelenése egy szomorú gyermekgyilkossági váddal is kapcsolatos, amely a középkorban általános volt és még a felvilágosult Velencében is felütötte fejét. Okiratok beszélnek arról az esetről, hogy 1506-ban egy nyers kinézésű magyar zsidót láttak menni Venezia utcáin, amidőn egy síró kis keresztény gyermeket vezetett, aki nem találta hozzátartozóit. A magyar zsidó a szülők keresésére indult a gyerekekkel, de a tömeg gyanakvóan körülfogta és a helyszínen halálra kövezte.

A velencei zsidók testvéri támogatását élvezték azok a szerencsétlen budai zsidók, akiket Buda visszafoglalása után (1686) rabszíjon hurcoltak el és akiknek kiváltására a velencei zsidók nagy összeget adtak. A hányatott életű Donna Grazia Mendes (olasz néven *Beatrice de Luna*) életpályája egy részén találkozott a tragikus sorsú magyar király, II. Lajos özvegyével, Habsburg Mária királynővel, V. Károly császár és I. Ferdinánd magyar király hugával. Ismeretes, hogy a mohácsi vész után Mária királynő külföldre ment és később V. Károly, hugát Németalföld kormányzójának nevezte ki; Mária királynő azután ott élt. Donna Grazia Portugáliából való menekülése után, leányával, a szép Reinával Antwerpenbe költözött és így jutott érintkezésbe Mária királynő udvarával. A királynő benső barátságába fogadta az előkelő, igen gazdag marannus özvegyet és a szép Reina kezét megkérte egyik kedvelt udvari nemese részére. Donna Grazia a házasságot visszautasította azzal, hogy inkább leánya halálát kívánja. Ez a merész refus ellenszenvet keltett Donna Grazia családja iránt; titkos zsidózásról kezdtek suttogni az udvarnál és ezért Grazia rövidesen kénytelen volt Antwerpenből Lionba, majd Velencébe menekülni. *Velencéből Ferrarába ment és ott vette el Reinát Grazia unokaöccse, Joao Miguez, héber nevén Don József Nászi, aki később Naxos hercege lett.*

A velencei uralom alatt volt Páduának története többször találkozott a magyar zsidóság vérzivataros történetének egyes eseményeivel. *E nyáron lesz 250 éve, hogy a páduaiak által még most is kegyelettel őrzött „budai purim“-mal kapcsolatos események megtörténtek.* 1684 volt, egy esztendő telt el Bécs felszabadulása óta és a diadalmas keresztény hadsereg Buda várának visszavívásához fogott. A törökök vitézül védték a várost és a védelemben a várban lakó zsidók is kivették részüket. Az ostrom sikertelen volt, mert a császáriak 109 napig tartó körülzárás után otthagyták Buda falait. Ez a sikertelenség nagy elkeseredést keltett a keresztény világban és különböző alaptalan kózsza hír keringett a budai zsidók felől. Azt beszélték, hogy a budai zsidók voltak azok, akik személyes kitartásukkal és közreműködésükkel az ostrom sikerültét megghiúsították. Ezek a híresztelések Olaszországban is a zsidók ellen ingerelték a közhangulatot. Rómában a pápai katonaság kísérete nélkül az uccán sem mutatkozhattak s Páduában 1684 augusztusában a céltudatosan szított néphangulat kitöréshez vezetett. A tömeg megtámadta a gettót és annak kapuit betörte. A nagy veszedelemben a páduai városi tanács és a velencei kormány a zsidóság segítségére sietett és több napi szorongatás után katonai erővel nyomták el a zsidók elleni felkelést. Ennek az ese-

ménynek emlékére Elul hó 10-én a páduaiak még most is örömmünnepet ülnek, amelyet „budai purim“-nak neveznek.

A páduaiak híres rabbijának, a XVI. század első felében élt *rabbi Méir ben Jichak Katzenellenbogen*-nek egyik responsuma a magyar zsidóság történetének egy érdekes korszakát és egy híres alakjának történetét világítja meg. *Fortunátus Imre fairól volt szó.* Mint ismeretes, Fortunátus Imre, hogy megszabaduljon azon következmények alól, amelyek őt egy a királyi udvarhoz tartozó keresztény nővel való viszonya miatt fenyegették, megkeresztelkedett. Volt felesége és felnőtt fiai a zsidó vallásban maradtak és változatlanul a budai gettóban éltek. Atyjuk kitérése azzal a következménnyel járt számukra, hogy szegyenlették magukat a Tórához felhívatni, mert restelték, hogy *nagyapjuk nevén* hívják fel őket. Atyjuk nevén azért nem hívták magukat, mert atyjuk a zsidóság számára már nem létezett. E kérdésben a budai zsidók kérdést intéztek a híres páduai rabbihoz, aki válaszában úgy döntött, hogy megengedte, hogy Szerencsés Imre fiait atyjuk nevének említésével szólítsák a Tóra elé, *... mivel fentnevezett testvérek atyja, dacára annak, hogy keresztények között él, halálom szerinti, személyes befolyása és vagyona által előmoz-*

*Reneszanszkori frigyláda a livornoi zsinagógában.
A hagyomány szerint Spanyolországból származik*

ditja egész népe jólétét, jókat cselekszik a közel s távol levőkkel és az igazszívűekkel. Ilyformán cselekvéseiből ráismerhetünk érzelmeire, t. i., hogy kitérését megbánta és istenfélő ember...“*)

VI.

Róth és Balletti könyveiket nem aktuális célzattal írták, de azok a bennük rejlő történeti tanulságokkal mégis az időszerűség lenyűgöző erejével hatnak. Hogyan is foglalta össze a ferrarai marannus történetíró, Sámuel Usques a „Consolacao“ végén történeti bölcséleti eszmevezetését? „S ha egy birodalom Európában Izrael ellen támad, hogy halálos dőféssel ledöfjön, marad számodra Ázsiában egy másik birodalom, hogy ott élj. Midőn a spanyolok száműztek, az Isten rendelte, hogy találj egy országot, amely Téged befogad és ahol szabadon élhetsz, Itáliában“. A gá-

* Lásd e döntvényt idézve Kohn: „A zsidók története Magyarországon“ c. munkájához csatolt függelékekben 65. szám alatt. (Érdekes megemlíteni, hogy ez a Szerencsés Imre fiaival kapcsolatos kérdés többször szerepel az egykori zsidó irodalomban. Buda várának Szulejmán szultán által történt elfoglalása után a budai zsidókat Törökországba hurcolták, köztük Szerencsés fiait is. Valamelyik Konstantinápoly körüli kis városkában élhettek, ahol ismét felmerült ugyanez a kérdés és ekkor az ügyet Elija ha-Lévi konstantinápolyi rabbi elé terjesztették, aki csatlakozott a páduai rabbi véleményéhez s ezt a nézetet a legnagyobb talmudi tekintélyek egyike, Iszerlesz Mózes krakói rabbi is magáévá tette.)

A páduai Scuola Italiana frigyszekrényében levő Tórák remekműű ezüst díszekkel

lut évezredes históriája bizonyítja, hogy a történeti gondviselés kegyelme mindig úgy rendelte, hogy ha egy országban kialudt a zsidó szellemi élet világitó fáklyája, egy másik állam befogadta azt és az örök láng éltető ereje nem fogyatkozott meg.

Ismerjük a zsidóság sorsát a középkori rendi államokban. A zsidóság az alkotmány sáncaiba befogadott rendelkezés mellett állott. S ha itt-ott türelemmel és megértéssel szívlelték is — végeredményében az államalkotó elemekhez nem tartozó idegen maradt. A francia forradalomból kisugárzó politikai gondolat a művelt világrészekben eltörölte a rendi államrendszert és helyébe az állampolgári jogegyenlőséget helyezte, amely eszmekerekben a zsidóság kérdése politikailag megszűnt, s társadalmi s gazdasági jelentőségűvé alakult át. De most, a közelmúlt óta, Középeurópában ingadozik már a parlamentarizmuson alapuló államrendszer. Olaszországban a nemzeti munkára összpontosított, a társadalom termelő osztályai (rendei) organizációjával felépített rendszer (fascizmus), — a német birodalomban a szélső antiszemitizmus jegyében harcoló, minden polgár egyenlőségével szembeálló parlament-ellenes Hitlerizmus alakult ki; s Ausztriában is folyamatban van az államnak rendi alapon való átszervezése. Tekintet nélkül arra, hogy mi lesz a parlamentarizmus sorsa és az új rendiség jövője — bizonyos, hogy az új rendi államnak nem velejárója az antiszemitizmus és a zsidóság üldözése. Bizonyítéka ennek az, hogy a népképviselői alapon felépített parlamentarizmussal először szakító és az új rendiséget megalapító Itália, megcsinálta az átalakulást, nem a zsidóság mellőzésével és üldözésével, hanem támogatásával és felkarolásával. Kell, hogy az új államrendszert először nagy eredménnyel megvalósító Olaszország példája — a lelkeket felvilágosító és az alacsony ösztönökre alapító izgatást elhallgató erővel hasson mindenütt, ahol az új rendiségre való átalakulás megtörtént, vagy a jövőben meg fog történni. Itália a józan emberies politikát követte a távoli múltban és a közelmúltban egyaránt. Midőn a vallási üldözések következtében az újkor elején Spanyolország és Portugália legértékesebb polgáraiktól fosztották meg magukat, Itália egyes államai — ahol pedig a katolicizmus központja volt — befogadták őket és ezzel gazdasági és szellemi felvirágoztatásukat segítették elő. Itáliának germán erővel széjjeltépett állapota volt az oka annak, hogy csak mostanában érkezett el a nemzeti felvirágzás kibontakozásához.

Évszázadok után ismét jelentőssé válik az olasz zsidóság Izrael egyetemes sorsában. Kétségtelenül történeti feladat hárul az olasz zsidóságra. S vajjon ők elég megszervezettek-e e fontos órában? Át vannak-e hatva annak jelentőségétől, amit Itália példája a zsidóság sorsára nézve Középeurópában jelent?

Az emancipáció után beállott tespedés talán sehol sem volt teljesebb mint Olaszországban. Midőn 1870-ben a piemonti állam egész Itáliát egyesítette és a zsidók és nem zsidók közötti megkülönböztetés az állam és egyház elválasztásával tökéletesen megszűnt — úgy látszott, hogy az olasz zsidóság dicsőséges története véget ér. Pillanatok alatt szüntek meg a zsidóság régi szervezetei anélkül, hogy helyükbe újak léptek volna. De az utolsó évtizedben az olasz zsidóság öntudatra ébredt. A lateráni concordatum nagy figyelmeztetés volt az olasz zsidóság számára és utána rövidesen megkapták az 1930. évi törvényben azt a méltó szervezetet, amely az új olasz fascista államban a zsidóság tradicionális működését és jövőjét biztosítja. Megvan tehát az a keret, amelyben az olasz zsidóság elhelyezkedve, erőit megszervezve érvényesítheti. Szellemi téren is felkelőben van napjuk. Kiváló rabbik állanak ismét a nagyobb olasz zsidó községek élén, új zsidó kulturális egyesületek

Sírkő az egyik páduai ősi temetőben

alakultak, a zsidó tudományt és irodalmat az iskolákban, előadásokban s az olasz zsidó sajtóban művelik és tanítják. Az egyetemes zsidósággal összekötő történeti öntudat is megerősödően van.

Ott voltam az elmúlt év peszach ünnepén a livornoi ősi spanyol zsidó templomban, amikor a csaknem kizáróan spanyol-portugál menekültek utódaiból álló község előtt a főrabbi a szószékről olvasta fel az olasz Uniónak (országos szervezetnek) a németországi üldözések elleni tiltakozását és láttam a tömeg könnybelábadt szeméit, amikor a főrabbi a német menekültek és elsősorban az iskolákból elüldözöttek és az olasz egyetemeken tanulni kényszerülő diákok támogatására azzal a történeti példával hívta fel híveit, hogy egykor „titeket is így üldöztek és kergettek el spanyol-portugál hazátokból.“

Hinnünk és híznunk kell abban, hogy az olasz zsidóság szellemileg felfrissülve, öntudatra ébredve, átérzi azt az elhivatottságot, amelyet számára az egyetemes zsidóság történetében a gondviselés nem először kijelölt.

Az európai zsidóság történetében a spanyol kiűzetés óta nem történt olyan jelentős erőszakos beavatkozás, mint amely Németországban a közelmúltban végbe ment. A német zsidókkal az oly nagyjelentőségű német zsidó kultúrának kivándorlása is megkezdődött. De ez a folyamat már évtizedek óta tart. Itália — híven őrizve a tanszabadság tiszteletben tartására vonatkozó ősi hagyományait, — egyetemeinek kapuit nyitva tartotta a keleteurópai numerus clausus folytán kiszorult tanuló ifjúság részére. Aki figyelemmel kísérte az olasz egyetemi városokat, az láthatta, hogy miként tódult oda a közép- és keleteurópai egyetemokről kizárt zsidó ifjúság és hogy az ott végzett orvosok, mérnökök közül többet az olasz társadalom befogadott.

Savoya csillaga a dicsőséges politikai horizont magaslátán áll. S a zsidókérdésben Itáliának múltja van. Előtt van egy okmány; 1448-ban a középkorban kelt. A velencei tízek tanácsa írta Pádua város vezetőségéhez, utasítva azokat, hogy a zsidókat az üldözésekkel szemben védje meg. A tízek tanácsa álláspontját oly szavakkal igazolja, amelyeknél alkalmasabbakat a jogi igazság és a politikai okosság a XX. században sem találhat: „...necessario pro honore nostri domini et stabilimento animorum omnium populorum subditorum nostro dominio facere in hoc casu talem provisionem ut non modo populi et comunitates nobis subdite sed etiam universa Italia ac totus orbis intellegat et cognoscat quod fides per nos datam inviolabiliter observamus et intendimus observare in futurum.“ „Feltétlenül szükséges, hogy uralmunk érdekében és a hatalmunk alá rendelt összes népek lelkiületének megerősítése végett ebben az ügyben olyan megfontolt intézkedéseket tegyünk, hogy ne csak a népek és az alárendelt városok hanem egész Itália és az egész világ is meggyőződjék arról, hogy adott ígéretünket sértetlenül megtartjuk és a jövőben megtartani törekszünk.“*)

És még fülünkbe cseng Mussolini történelmi jelentőségű megnyilatkozása a zsidóságról „Senza la Legge, cielo e terra crollerebbero“. (A zsidóság adta törvény nélkül az ég és a föld elpusztultak volna.**)

Ruskin „Velece köveiről“ írta klasszikus munkáját. A zsidó történeti lélek is ott holyong Velece, Ferrara s a többi ősi városok gettóinak „kövei között“ és keresi a jövő reményességét. S megtalálja ezt abban a dicsőséges múltban, amidőn az olasz zsidóság minden üldözés mellett hű maradt önmagához; abban az öntudatos szellemben, amely Palesztina újjáépítésének gondolatával áthatja; azzal az égre tekintő erős hittel, mellyel őseik a velencei gettóban énekeltek a zsoltáros szavait idézve:

„Quando ricordavamo Sion...“

*) L. ez okmányt Archivio Civico. Ducali. Reg. Verde. N. 113. c. 108. V. Idézve Ciscato: Gli Ebrei in Padova,

**) Az 1929. évi törvény ünnepélyes szentesítése után az olasz zsidók annak emlékére díszéremet verettek és abból egy-egy példányt átadtak az olasz királynak és a Duce-nak. Az emlékérem egyik oldalán az olasz királyi koronával és a fascizmust jelképező római fascessel ékesítve a következő szöveg olvasható: Vittorio Emanuele III. Re, Benito Mussolini Capo del Governo, Le Comunità Ebraiche D'Italia, Ricordo Della Legge 30 X. 1930. IX. A másik oldalon a Titus diadalívéről lemásolt menóra képe és Mussolini fentidézett szavai vannak, középen a Tízparancsolat.

Az új olasz zsidó törvény emlékére vert érem

STEUER SÁNDOR: MUNKANÉLKÜLI SALAMON

I.

Tulajdonképpen Doved Slajmenak hívták és egyszerű fuvarosember volt. Persze a közigazgatás, amely katonai, adóügyi és kisebb-nagyobb birságolások céljára tartotta nyilván, más néven ismerte. Szép, hangzatos neve volt: Marmorstein Salamon.

Mindenki ismerte. Rendőrök, postások, vasutasok és más efajta potentátokkal cimborált és az is a népszerűsége jele volt, hogy nem is a vezeték, hanem a keresztnévén szólították: Slajme.

Egy nyikorgó szekér és egy rossz koszton tartott lovacska volt a mi emberünk üzeme. És talán a ló is annyit csodálkozhatott, mint a kis törpe fuvaros, hogy ime, ők ketten: milyen tüchtigek, milyen szépen eltartják egymást.

Szorgalmas ember volt. Hajnalban kelt föl. Még minden csillag ott fényeskedett a magas égbolton, amikor kikászolódott az ágyából. Első útja a kúthoz vezetett. Kímosta az álmat a szemeiből, leöblítette a kezét és mint jó zsidó: magára illesztve az imaszíjakat, beszélt egy pár szót a jóistenhez. Azután az istállóba tartott a lovához. Nagy barátság fűzte hozzá. Bizalmasa volt, beszélgetett vele. Nagyobbára defenzív természetű mondanivalói voltak. Komisz sorsukért mentegetőzött legtöbbit és sokért nem adta volna, ha — miként hajdan Bileámmal — csoda történik. Ha megszólalt volna az ő lova is, felmentvényt adván számára e fergeteges időkért.

Dehát manapság nem történnek csodák. A bibliai idők színjátékaiból csak a szomorú felvonások ismétlődnek meg. A heti szidra emlékezetébe vetítette az ősök egyiptomi szenvedéseit. A faraó nyugtalan éjszakáit, Józsefet, akit eladtak testvérei, s aki megfejtette a zsarnok szimbolikus álmát:

— A hét kövér esztendőt elnyeli a hét sovány esztendő...

II.

Dél volt, amikor Doved Slajme hazavetődött, Rosszkedvűen kereste az asszonyát:

— Blimele, baj van.

— Mi baj van, Slajme, az Istenért?

— Mán a Fraenkel is kimaradt...

Fraenkel tudniillik: Fraenkel és Társa céget jelentette. A legnagyobb posztó- és kanavászüzletet az egész megyében. Sisteregve tört a fuvarosból utat a panasz lávája:

— Tudod, ma korán reggel ott voltam. Kérdeztem a Gelb üzletvezető urat: van avizó? Mert előbb bejön a vasútról az avizó. És én azt már tudtam a részeges kézbesítőtől, Apostagitól, hogy van. No, mondok hála Istennek, hogy van. Úgyis már régen nem volt. És akkor szólottam: kérem, Gelb úr, az avizót. Azt mondta Gelb úr, hogy nincs és az öreg Fraenkelné nagysága kiment az üzletből...

— Na, kérdezte türelmetlenül a lesújtott fuvarosné, és mi volt aztán?

— Az nekem nem tetszett, hogy a nagysága kiment. Ő szokott pénzt adni a ládák kiváltására.

— Hát akkor biztosan nem jött portéka — csendült meg az asszony vígasztalása.

— Igazad van, Blimele. Az ember ne dobja mindjárt el az ostort, ha elszakadt a gyeplő... Nem hittem Apostaginak. Kimentem a vasúthoz. Ott aztán láttam mi ujság. Katz úr, a fiatalabbik segéd, bontogatta az iromba ládákat és az inasok gyalogosan hurcolták be a cégnek érkezett vásznakat...

— Már nem kell fuvaros — mentegetőzött a segéd úr —, a főnök úr leépítette a rezsit...

Az asszony bánatosan hallgatta a keserű jeremiáját. Bizott az urában, a viharedzett, mokány zsidó-fuvarosban. Ő majd megoldja ezt az egzisztenciájukra súlyosodó problémát. De megérezte azt is, hogy ilyen veszedelem még nem örvénylett felettük. A leépített rezsit a kenyerüket jelenti, a péntek-esti gyertyácskákat, a szombati fonott kalácsot... És azt a szép, harmonikus hétvégi nyugalmat, ami a zsidó kisemberek küzdelmes és fohászos életét olyan poétikus derűvel vonja be...

— Nyugalom, Doved Slajme, csak nyugalom. Te tudni fogod, mit kell csinálni — szólott felfrissítő bizalommal az urához.

III.

Leépítette ő is a rezsit.

Most aztán itt állott foglalkozás nélkül. Satnyán elpusztuló, bátortalan tervek és kombinációk rajzottak a fejében. Mihez fogjon? Mindenhez „licenc” kell — világosították fel a piaci kofák, akiknél a gesztenyesütés és citrom- meg narancseladás jövedelmezősége iránt érdeklődött. Csakhogy ezt szóra nem adják. Elment a hitközséghez. Hartmannak hívták a jegyzőt.

Kissé félve kopogtatott be a nagyhatalmú Hartmannhoz. Nem érezte maga mögött előbbi foglalkozásának a tekintélyét. S a jegyző éles szeme is észrevette, hogy nem a hajdani Doved Slajmeval, az adófizetővel van dolga, akivel — kortesi képességei alapján — a hitközségi választásoknál is számolni kell, hanem az ügyefogyott kis gólusz-zsidóval, aki most az ő segítségére szorult.

— Na, mi baj, reb Doved?

— Tudja, Hartmann úr, nekem... most... nincs foglalkozásom és...

Hartmann meg sem várta, hogy befejezze a mondatot. Jelentéktelen akta: gyorsan elintézte.

— A hitközség nem adhat semmit. Miből adjon?

Káprázat játszott a szegény emberrel. Hartmann úgylátszik, koldusnak nézte, akit pár krajcárral el lehetett küldeni. Reszkető indulat horkant fel benne:

— Miért nem hagy engem kibeszélni? Hova forduljak, ha nem a hitközséghez? Fraenkel úr leépítette a rezsit. Én eladtam a cájgot, lovat, szekeret. Blimele vár otthon engemet... kenyeret akar!

A jegyző megijedt. Zavart és sajnálkozó védekezés buggyant ki a száján:

— Lelketlen voltam, reb Doved, de akaratlanul voltam az. Nagyon bánom és szégyenlem magamat és szeretném, ha megbüntetne. Mert én nem akartam magát megbántani, de ha maga, reb Doved, méltatlankodik, — akkor bizonyára mégis megbántottam magát és én megérdemlem a büntetést...

A talmudikus okfejtés szívéhez beszélt a fuvarosnak, aki aztán ellágyulva mentegette saját magát:

— Szegény apám, reb Koppel Tunyogi mindig mondta: Hartmann úr egy nagyon jó ember. Hát nem tesz az egész semmit. Egy kis bajban vagyok... Jön a tél... Gondoltam, a Blimele fog gesztenyét sütni. Nem fog fájni... egy passzió lesz... Nekem szép hangom van, én fogok járni a kosárral és fogok énekelve kiabálni: friss sült maróni, citrom és narancs... Ezt gondoltam és mondtam Blimelenak: Hartmann úr, éljen százhusz évig, fog nekem szerezni licencet.

A jegyző boldogan mondta ki a szentenciát:

— Három nap alatt otthon a licenc.

IV.

Harmadnap Doved Slajme idézést kapott a városházára. Nem volt gyáva ember, de azért mégis szeretett volna túl lenni a tárgyalásokon. Félelem férközött a szívéhez. Ki tudja, milyen kedvében lesz a szolgabíró. Aztán az ácsorgás a városháza folyosóján. Megbámulják, kinevetik; izetlen kötekedés támad reá. A rosszmájúság és gúny skorpiói csipdesik meg. Egyszerre egy harsány hang süvített át a folyosón:

— Marmorstein Salamon!

Doved Slajme ott állott a mindenható referens előtt. A kalapját szép illemtudóan levette, csak a kis fekete hársónysipka maradt a fejedubján.

— Hogy hívják, mi a neve?

— Marmorstein Salamon, kérem szépen... vagy Doved Slajme. Tetszik tudni: így hívnak zsidóul.

— Hát magának éppen elég neve van, felelte mosolyra görbült szájjal a szolgabíró.

— Nagyságos szolgabíró úr, ez mán olyan szokás nálunk. Engem a nagyapám után hívnak és az anyám öccse után. A nagyapám Doved volt, a nagybátyám pedig Slajme. Slajme Esziger, mert az híres ecetkereskedő volt. Már mindketten a paradicsomban forgatják a bibliát. Jámbor emberek voltak. És az én szegény anyám azt szerette volna, ha belőlem még náluknál is istenhívőbb ember lett volna. Hát azért nevezett el mind a kettő után. Tetszik tudni...

— De van még más oka is annak, hogy az izraelitáknak olyan sok nevük van. Én arra már régen rájöttem. Az azért van Slajme, hogy a sorozásnál elcseréljék magukat. Mi? Ugye, így van?

Doved Slajme rosszat sejtett. Gonosz kezekbe került az ügye. Vége mindennek. De, ha így van, hát akkor mind-egy. Legalább felvilágosítja a szolgabírót:

— Nagyságos úr, a katonaság, kérem szépen, az nem tartozik ahhoz. Az másért van. Miből adhat a zsidó legtöb-
bet a gyerekének? A nevekből. Abból. Egyet-kettőt. Nem kerül pénzébe. Csak jót tesz véle a gyereknek, nagyságos úr. Mondják neki: milyen derék ember után nevezték el, s az aztán ösztökéli. Ösztökéli, hogy még különb legyen. Bár én olyan ember volnék, mint a nagyapám, Slajme Esziger. Az olyan gazdag ember volt, nagyságos úr, hogy még a főszolgabíró is köszönt... akarom mondani: vissza-köszönt neki.

Sietve kikorrigálta magát. Hátha mégsem veszett el egészen az ügye.

— Hát az lehet, hogy visszaköszönt. Azt még én is megteszem, pedig... Node, térjünk a tárgyra. Közölnöm kell magával, hogy kérvényét, mely különben is hiányosan volt felszerelve...

Itt egy kis pauzát tartott a szolgabíró. Szétnézett. Tetszett önmagának. Szerette volna, ha nagy auditorium előtt hirdethette volna ki a lesujtó végzést:

— Kérvényét tehát... el kellett... utasítani!

Összerakta az aktáit és felállott az íróasztal mellől. Jelezte, hogy az ügy részéről befejezést nyert.

Doved Slajme kábultan tántorgott ki a városházából. Nem tudta, nem értette, mi is történt vele. Miért kellett az ő alázatos kérvényét elutasítani? Csak nem azért, mert Doved meg Slajme a neve? Sőt mind a kettő együtt? És ha Marmorstein Salamon helyett, mostani állásának megfelelően, Munkanélküli Salamonra volna a neve magyarosítva, inkább érdemelné támogatást? Aztán maga is mosolygott az ötletén, milyen szép nevet adott magának. Munkanélküli Salamon. De lehet ebből megélni?... Ha csak nem segít az Isten valahogy. És miért ne segítene éppen neki?

Várnai Zseni: Hálálkodást mondok...

*Amért leánykám van,
aki nekem másom,
azért én magamat csöppet sem csodálom,
mint, ahogy a rózsza
rózsabimbót ringat,
Ő az én szívemből szíromlevél, illat.*

*Amért fiat szültem,
azért, amíg élek,
forró áhítatot, alázatot érzek,
amért gyöngeségem
hatalmasat hordott,
azért minden órán hálálkodást mondok.*

*Amért én lehettem
Őáltala áldott,
amért kicsinységem magossággá váltott,
amért én adhattam
érette a vérem,
ez az én örökkön fénylő dicsőségem.*

*Szinte nem is élek,
mint egy aranyoltár,
az Ő szent jöttének emléke vagyok már,
két karom ereklye,
mert Ő pihent benne
s ajkamon a csókja, mintha pecsét lenne.*

*Amért fiat szültem,
ilyen magosságot,
mindig csak magasba tekintek én már most
s hattyúi fehérben
őrizem a lelkem,
minden emberek közt fölismerjen engem.*

Bialik tel-avivi otthonában

DR HELLER BERNÁT: A SZENTFÖLD NÖVÉNYVILÁGA LÖW FLÓRÁJÁBAN

A Szentföld ma újra termékeny lett. Termékeny országot csak kultúra tehet. Palesztinát a zsidó kultúra varázsolja termékenyvé.

Löw úgy figyeli a Szentföld fejlődését, mintha ott élne. Sűrűn érintkezik Palesztina botanikusával, kutatóival, vezetőivel, figyeli folyóirataikat, szakkiadványaikat. A mai palesztinai héberség megalkotta a növénytan szakkifejezéseket, a tudományos műszótárt. A Váád Ha-Lásón, ועד הלשון nyelvvelő tanács, megállapította a növényrészek, a növényfajok szótárát. A műszóalkotást szolgálják: 1. זכרון ועד הלשון Zikronóth váád ha-lásón, a nyelvvelő tanács emlékiratai. 2. חקלאי Chaklaj, „A földműves“, folyóirat. 3. בוסתני Busztanaj, „A kertész“, hetilap. 4. השדה Ha-Szádeh, „A mező“, a legjelentősebb szaklap, megjelenik havonta. Nyelvileg is nagyfontosságú a hatalmas Magdir (-növényhatározó, Jeruzsálem 1931), amely tágkörű nyelvtudással, elismernivaló ügyességgel alkotja a növény-műszótárt, gondosan ügyelvén arra is, hogy alkotásai könnyen érthetők legyenek. Az eddig hiányzó műszókat az arab, szír szótár segítségével teremtették, részben a görög műszók mintájára. Löw kutatásai itt megérdemelt figyelemben részesülnek. Löw viszont elismerőleg foglalja össze a nagy Magdir megállapításait (233—240).

Megismerkedünk a Szentföld mai kutatóival. Elsejük Áron Aaronsohn, aki megtalálta a Hermonban a vadul tenyésző búzát, az ősbúzát s így valószínűvé tette, hogy a búzának őshazája a Szentföld. Kora halállal halt: 1918-ban repülőgépe a La Manche-ba bukott. Kivált Transzjordánia Flóráját kutatta föl. Munkáját sokatigérő buzgalommal folytatja Ha-Reubeni Efrájim, Eig A., Zisik B., Feldmann Urija, Oppenheimer H. R. Ha-Reubeni megalkotta az egyetem növénytan múzeumát, amelyet ő „Gan hanevüm“, a Próféták kertjének nevez. A jeruzsálemi növénykert rendeltetése, hogy majd együvé foglalja a zsidó irodalom ismerte összes növényeket. Az egyetem herbariuma már 1931-ben több mint 105.000 növényt gyűjtött össze, 2000 növényfajt, melynél többet Németország botanikai gyűjteményei sem mutatnak fel. Palesztina növényfajai számosabbak Newyork államéinál.

Warburg Otto prof. nemcsak elméleti botanikai kutatást folytat, hanem egyúttal irányítja a palesztinai telepek növénytermelését, növénygazdaságát. Az ő alapítása a Palestine Banane Co. Limited (1927), a palesztinai banán-részvénytársaság. A banán mellett az avocado-gyümölcs (Persea gratissima) és a Grape-fruit művelését szorgalmazza, mert a banán és az avocado máris a leghálásabb, a grape fruit viszont még hálásabbnak ígérkezik, termelésének pedig kedvez Palesztina éghajlata és talaja. Csakugyan a kísérlet bevált, 1931-ben már 57.000 ládával szállítják külföldre.

Palesztina mezőgazdaságáról eleven, biztató képet rajzol Löw. A magyar földművelésügyi minisztérium jelentése szerint 1928-ban Palesztina termése: búza 652.880 méter-mázsa, árpa 466.970 q, zab 130.000 q, dohány 3220 q. Zezam 19.780, szőlő 41.170, olajbogyó 3650, narancs és citrom 770.852 q; bor 24.529 hl., olaj 4540 hl. 1930-ban a Pardesz-társulat 480.000 láda narancsot szállított tetemes áron. Újabb s újabb kísérletek történnek pl. a szója bab meghonosítására.

Palesztina a különböző éghajlatú gyümölcsök és növények hazája. Még az északi fenyő is szépen fejlődik. Az

Amerikából bevándorolt opuncia Palesztina jellegzetes növényévé honosodott. Az Ausztráliából eredő árnyékadó eukaliptusz-pálmát zsidó telepesek Palesztinának valósággal címeres fájává tették, úgy is nevezik ott: a zsidófa. Szőlőtő és pálma rendszerint kizárja egymást. Ritka az oly hegyvidék, ahol szőlő és pálma találkozik. A régi Palesztina a földnek ezt a két legnemesebb ültetvényét oly hőségben és tökéletességben egyesítette, hogy régi pénzeken szőlő és pálma a Szentföld jelképe. A mai Palesztina újra gazdagon egyesíti őket.

A földműveléssel kapcsolatos ipar és kereskedelem bámulatosan lendül. A Semen olajgyár len- és napraforgó-termelésre biztat, az egész aratást kész előre megvásárolni. A szőlőültetéssel gyarapszik természetesen a bortermelés, 1923-ban 2,600.000 lit. termeltek, 1930-ban már 4,398.000-et; 1924-ben 52.000 liter cognacot gyártottak, 1930-ban már 210.000 litert.

Követve a talmudi elvet, hogy ישוב העולם באילנות jissuv haólam beilanót (Jer. Baba bathra, II. 13/c), hogy a fák a kultúrának tényezői, Palesztina mai fölépítői fölismerik, hogy a Szentföld megújításának egyik legelőkelőbb föladata a fásítás, az erdősítés. Ezt szolgálja már az eukaliptusz művelése is. De céltudóan erdőket teremtenek. Haifa mellett Joshua Monash, az ausztráliai sereg zsidó hadvezérének emlékére, emelkedik erdő 10.000 ausztráliai gummifával. Balfour nevét viseli 200.000 fás erdő. Lebrun francia köztársasági elnök patronátusa alatt Aristide Briand, Palesztina barátjának emlékére nő új erdő. A leg-hatalmasabbnak ígérkezik a Washington-erdő Jizreel völgyében, melybe 500.000 fát készülnek plántálni.

A mai Palesztina tehát megvalósítja a bibliának tisztelt midrási parancsot: Ha bevonultok az országba, ültessétek be gyümölcsfával. (Lev. R. XXV. 3.) Az a kép, amelyet az ország egykori gazdagságáról a vallásos képzelet, jövődő termékenységéről a messziánikus reménykedés festett, a megvalósítás útjára tér. Palesztina gazdagnak, termékenynek indul. A telepesek kérges tenyere ábrándot valósít; ha már nem is azt az ábrándot, hogy a tíz rész szépségből, mely az égből a földnek jutott, 9 rész a Szentföldre szállott (Kiddusin 49b), legalább azt a szerényebb ábrándot: ארץ ישראל אינה חסרה כלום a Szentföld semminek sincs híjával. (Szifré Dtr. 37. Bab. Berachoth 36b.)

Részlet
Jeruzsálem
óvárosából

Részlet Safetből

Jobboldal: Kép Chederából (Klein Ignác felvétele)

MARTHA HOFFMANN: GRIENSPUN

Az orvosom, dr. N., a Hadassah-kórházból, felkeresett és elmondta, hogy Grienspun meghalt. Grienspun — meghalt...

Nem hihetem, nem tudom elképzelni, hogy az ő igénytelen és mindig jóságos arca nélkül maradt a ház a Karmel lejtőjén, az ő sok ágyával, fehérruhás nővéreivel, éter-szagával, a nagy Prímus-főző sístergésével konyhájában, udvarával, melyen oly gyorsan szárad a déli napon a nap-nap után mosott ágynemű.

Felébredtem. Ezüst-szürkén hajnalodott. Ezüstösen csillogott a hegy lábánál a tenger. A nap még el volt rejtőzve. Hány óra lehet? Nem kell az óra után keresgélnem, hiszen majdnem minden nap ugyanakkor ébredek... Hallom a szamarak ordítását az udvarból. Egyáltalán nem hangzik I—Á-nak, ahogy a gyerekeknek reprodukálni szokták a szamar hangját. Csengetyűk csilingelnek, az első tevék húznak el mellettünk, fáradtan nyerítve, talán nekünk hozzák a főzeléket? Amott meg Achmednek, az építőmunkásnak kefijája leng az ucca-árokból, ahol az éjjelt töltötte...

A szomszéd ágyban hányja-veti magát az öreg asszony, mingyárt fel fog ébredni. — Oh, hogy nyöszörög az a kövér a férfiak termében! Ügylátszik, csak egyedül vagyok ébren, semmi sem mozog. De nem, az ápolónővér, már felkelt és halk léptekkel megy a koridoron keresztül a konyhába. Kellemes aromájú, fővő kávé illata jut el hozzám. A sehem ég és a torkom száraz. Tudom, hogy ezt a napot is el kell viselni, a kín és szenvedés új napját.

Ruth nővér nekem hozza az első kávé. Fáradt vagyok. Éjjel keveset aludtam, de most majd erőt fog kölcsönözni ez a gőzölgő varázsital. Újra elalszom. Mire felébredek, a betegek köröskörül már felültek, félig vagy egészen felöltözve. Az öreg szomszédasszony kényelmesen szürcsöli kávéját, látható megelégedettséggel. Fogatlan szájával bizalmasan cseveg az öreg emberrel, aki székét szorosán az ágyához húzta és eteti.

Ez az öreg, aki itt ül zsémbes arcával, kicsi orrával, vékony bajuszával ajkai felett, okos, jóságos szemeivel, ez Grienspun, a kórház ételmezési gondnoka. Szinte atyja a betegeknek, barátjuk fájdalmukban, de mindenekelőtt vígasztalója az éhes és szomjas pácienseknek, — szóval röviden — nevelőatyja és betegető. Ez Grienspun papa, az

okos, a jóságos és a könyörületes. Oh, micsoda eszméi vannak Grienspun papának! Felrázza a tejfölt, hogy folyékonyabb legyen, aztán a számba csurgatja. Szeletekre vágja a süteményt és teába mártva, tolja a beteg erőtlen ajkai közé. Olyan kis, fehér halakat vesz Rubénál, a halásznál, melyek szinte elolvadnak a nyelven, mert húst nem tudnak megrágni a betegek. Állandóan törli a fejét új ételeken, melyek nem ártanak a gyomornak, nem okoznak lázt, de fellevenítik a szervezetet. Láttátok már, hogyan eteti a betegeket? A fecskék nem csinálják ilyen gyöngéden, mikor éhes fiókaik nyujtogatják nyakukat feléjük. Láttátok már, hogyan ugrál a sok kis csillogó ráncocska a szeme körül, ha az étel ízlik a betegnek? Mint a napsugarak, úgy csillognak a ráncocskák...

A betegeknek akkor kel fel a Nap, mikor Grienspun papa bejön. Azelőtt egyhangú volt a betegek élete és az egyedüllét nyomasztó terhe nehezedett rájuk. De ekkor jön Grienspun papa és a nyomás enged, a teher lehull, ő vette le róluk. Furcsa, őt sohasem láttuk enni. Gyakran megkérdeztük tőle: „Hát te, Grienspun papa, miért nem eszel?” A fejét rázta. Nem tud enni munka közben. Csak nem kezdhet el enni, mikor várnak rá a betegek? Hiszen ő nem beteg! „Biztos, hogy nem vagy beteg?” — kérdeztük tőle. Egészen felháborodott. Hogy lehetne ő beteg, mikor rá szükség van? Tréfálkozik, Rasit idéz, nem jobban, mint Scholem Alechem tejes Tóbiása. Hát ilyen Grienspun papa. De nem, csak ilyen volt, mert dr. N. azt mondja, hogy nincs többé. Hirtelen oly erős fájdalmak támadták meg, hogy még ő — Grienspun papa — sem tudta eltitkolni. Ő azt hitte, hogy a gyomra fáj, de a szíve volt, a jóságos, önzetlen szíve.

Már rotyognak a petróleumfőzők, még ordítanak a szamarak, még felmegy a Nap, de ő már nincs, aki világságot hozott a betegeknek.

„Halk halkan járjátok, szinte lábujjhegyen, az élet ösvényeit.

Ébren őrködő szívvel és engedelmességre feszülő füllel.

Elhagyottan hal el léptetek, se nyoma, se visszhangja“ — mondja Bialik rólátok, ti csendesek, ti ismeretlenek, ti elfelejtethetetlenek.

Nyugodj békében, Grienspun papa.

CSER MELY GYULA: TÖRTÉNET EGY ISTENFÉLŐ ZSIDÓRÓL

Reb Ánsel Ávrúmens valahol Ukrajnában egy kis faluban élt. Kicsi boltja volt-e vagy műhelye? — nem tartozik szorosán a dologra; hetvenéves öreg ember és szíve szerint istenfélő, jámbor zsidó volt. Aki a bogárnak sem vétett, mindenkivel békességben és szerényen élt és sohasem akarta a másét. Tudta, hogy ő zsidó, hát az ukrán levegőből sem szítt többet magába, mint amennyi egy zsidónak dukál.

Ez a reb Ánsel Ávrúmens, aki nagytudású talmudista, ben thóra volt, Sábát herésisz napján, amit messze hazulról, a rebbénél töltött el, érzékenyen megsértett egy másik ben thórát, reb Binjument. Aki állandóan ott lakott a rebbe székhelyén.

Mi volt az az érzékeny injúria? Tán azt mondta neki, hogy lopott vagy hamisan esküdött? Vagy hogy megdézsmálja hétfőn-csütörtökön a szent perselyt? Más sértést vágott a fejébe. Valami vitatkozás hevében, valami szellemi csatározás pergőtüzétől kábultan azt süvítette feléje: — Ámhórec! És hátat fordítva reb Binjumennek, mérgesen dohogott: — Ámhórec! nem folytatok pilpult.

Vasárnap reggel reb Ánsel Ávrúmens hazament a maga falujába és többet nem gondolt se reb Binjumenra, sem a sértésre. Csak egyszer, úgy Chanukka hetében, mikor véletlenül az a tétel jutott eszébe, amely felidézte azt az elkeseredett vitatkozást, reb Ánsel elővette a Talmudot, nézte, Rási mit mond, mit a Glossátor, mit Rámbám, végigment az egész háláchá toszafoszon és mikor a Talmudnak egy-egy rokonrészét is átnézte, meggyőződéssel az asztalra csapott: — Hab ach nis rácht gehabt? Hát nem volt nekem igazságom?... Ámhórec! Azután mást kezdett tanulni és reb Binjumen megint kiment az eszéből.

Pár héttel később egy átutazó ismerős azt a hírt hozta a házához, hogy reb Binjumen súlyos betegen fekszik. Az orvos nagyon rázza a fejét, bizony rossz hírben van a szegény reb Binjumen.

Ez a hír nagyon elkomorította reb Ánselt. Kezdte nyomni valami az ő istenfélő lelkét. És nemcsak hogy az ételnek nem érezte a megszokott jó ízét, de a tanulásnak az élvezetét sem érezte. Reb Binjumen súlyos betegen fekszik! Hátha az a sértés tette beteggé?! Elismert ben thórának azt mondani nyilvánosan: — Ámhórec!

És megint néhány nap mulva más átutazó ismerős jött a rossz hírrel: — Reb Binjumen a végét járja, haldoklik. Tillimot mond érette a rebbe, tmánje ápét mond érette a hitközség.

Reb Ánsel erre még jobban elkomorult. Sehogy sem találta a helyét. Reb Binjumen tán azóta már meg is halt... mi történt a temetésénél a sír előtt? Bocsánatot kért a halottól a gábbe, nemcsak a maga és a hiközség nevében, de kol Jiszróél, egész Izráel nevében is.

— Vagyis az én nevemben is bocsánatot kért, — gondolta reb Ánsel és sóhajtott. — Bocsásson is meg nekem a sértésért.

Ez az óhajlás nem nyugtatta meg reb Ánselt. — De hátha még nem halt meg? — gondolta. — Nem Istennek tetszőbb lesz-e — tűnődött —, ha sietve odautazom hozzá és magam kérem még életében, hogy bocsásson meg? Akkor Isten is megbocsátja bűnemet.

Se vasut, sem alkalmi kocsit nem volt, gyalog kellett megtenni a húsz kilométeres, vagy még hosszabb utat és csikorgó tévész-havi téli hideg volt, de reb Ánsel elhatározása szilárd volt. Ha csontfagyasztó hidegben is és gyalog:

ő elmegy reb Binjumenhoz és töredelmes bocsánatot kér tőle. Zsidó nem cselekedhet különben — gondolta.

Reggel elbúcsúzott az asszonytól és elindult. Némi útravaló elemózsiát adott vele az asszony, mert a közbeeső falvakban nincs zsidó s ezért pohár tejet sem ihatik, ha megéhezik; reb Ánsel tehát megcsókolta a mezuzát és bal kezében a batyú, jobb kezében egy bot, útjára ment.

Alig hogy kiért a faluból, két róta dzsidással találkozott. Marcona legények, amilyenekből később a Petlyura gyilkos, vad hadserege lett.

— Mi van abban a kendőben, te zsidó? — kérdezte reb Ánseltől az altiszt, aki a kis csapat elején lovagolt.

Reb Ánsel alázatosan válaszolt. — Darab kenyér van benne, kis hideg hús és két alma.

— Éppen jó lesz nekem oszonnára, — vakkantotta röhejjel az altiszt, azzal beleszúrt dzsidájával a batyúba és kirántotta az öreg ember kezéből.

— Már most mit harapok egész nap? — sóhajtotta kétségbeesetten reb Ánsel. — Elemózsiá nélkül nem folytathatom utamat, hiszen öreg vagyok és gyöngye és oly hideg van! Vissza kell, hogy forduljak; majd holnap, böli néder (fogadalomnak ne vétessék, mondván) a zsebembe teszem az útravalót, úgy megyek el.

— Holnap?! — döbönt meg reb Ánsel és megtorpant és felnézett az ég felé. — Mit tudjuk, mi emberek... holnap?! Hátha holnapig reb Binjumen már nem lesz itt?

— Semiszbórách majd megsegít, — gondolta bizakodással reb Ánsel és nem nézve gyengeségét és korát, nem törődve étlenséggel és hideggel, elszántan folytatta útját. Hogy estére ott lehessen reb Binjumennél: — szánom, hogy megsértettelek, bocsásson meg.

Milyen megnyugvás lesz ez bűnbánó lelkének, ha majd azt hallja reb Binjumentől: — Megbocsátok magának, reb Ánsel.

A második falun túl behemót parasztember állotta el reb Ánsel útját. Csavargó, elcsapott béres volt, mi jó sem nézett ki a szeméből.

— Megállj csak, zsidó, — így kezdte. — Neked prémel bélelt jó kaftánod van, nekem pedig csak folt hátán folt szukmányom. Hát ide azt a kaftánt, ha jót akarsz. Eddig neked volt meleged és én fáztam, most nékem legyen melegem és te fázhatsz.

Úgy folytatta a lelketlen paraszt, hogy megragadta a remegő reb Ánselt és lehámozta róla a kaftánt. Végül még belérúgott és ráröhögött. — Ha fázni fogsz, zsidó, csak szaladj. Aki szalad, annak melege lesz, az nem fagy meg.

Nosza szaladt is a kifosztott reb Ánsel, ahogy bírta a hetvenéves két lába; ha lassabban megy — jól tudta — áldozatául esik a nagy hidegnek.

Éhes is volt, fáradt is és majd megfagyott az alattomos hidegben, mely szél nélkül csendben marta az embert, de reb Ánsel nem annyira saját magára, mint inkább reb Binjumenra gondolt. Vajjon hogy van reb Binjumen? Adja Isten, hogy még életben találja s hogy könnyes szóval kérhesse: — bocsásson meg!

Ez a gondolat élesztette reb Ánselt, mikor lankadóban érezte erejét. — Oda reb Binjumenhoz, ez a földolog; az étlenség és a fogas fagy most mellékes.

És szaporán szedte a két lábát és támaszkodott kutyariasztó botjára. Botját, no azt nem vette el tőle senkisésem.

Vége volt-e szenvedéseinek? Még nem volt. Kegyetlenül fázott és alig volt már ereje az éhségtől, de még várt

valami reb Ánsel Ávrúmensra. Már estére sötétlett az idő, már közel volt a helység, ahová igyekezett, csak egy magányos tanyát kellett még elhagynia. A tanya egy gazdag ukrán paraszté volt s ennek fia, mikor meglátta reb Ánselt, ahogy vékonyka lüszterkabátjában ott elhaladt, durva szóval megállította: — mit sietsz? Addig nem mégy tovább, zsidó, amíg le nem hűtöttelek, hiszen látom, hogy meleged van. Ebben a hidegben is nyáriasan jársz, tehát meleged van.

S ezzel nyakonragadta reb Ánselt és belelökte a vízzel tele vályuba.

Csonttá fagyott vékonyka ruhában, majdnem kábultan a rettentő hidegtől érte el reb Ánsel a helységet. A helységnek majdnem legvégén besz hámidrás volt; ide bukott be a meggyötört aggastyán és a jól befűtött kályha mellé egy lócára ült.

Csésze teát itattak meg vele, majd még egyet, azután

visszaültek a zsidók a helyükre és folytatták a tanulást, ahol elhagyták. Most nincs idő a kérdezősködésre, majd később. Egyik is, másik is lélekizgató, nagyszerű részlethez ért.

Reb Ánsel pedig ott ült a lócáján. Érezte a jó meleget kívülről és belül is jó meleget kezdett érezni és ahogy visszatért testébe a lélek és ahogy hallgatta duruzsolását a tűznek, visszaidézte magában a nap minden eseményét, történetét. Elvették az útravalóját, mert ő zsidó, elvették a kaftánját, mert ő zsidó, belelökték a vályuba, mert ő zsidó. Itt meg nyitva találta a besz hámidrást, mert istenfélő zsidók laknak a helységben, akik késő este is foglalkoznak a thórával és forró teát kapott és ülőhelyet a kályhánál. S ahogy tudatos lett benne a hála és fokozódott benne a jó érzés, amihez nem juthatott volna, ha ő nem zsidó, egyszerre felkiáltott, reszketeg hangon, de ujjongva: — Istennem, milyen kegy és milyen boldogság is: zsidónak lehetni!

LAKOS ANDRÁS: MINT AZ ŐSANYÁK *Népem leányainak küldöm*

*Asztalodat gyertyákkal rakd teli
Imáidat lángjuk melengeti.*

*Ne légy gyöngye, sem szégyenkező,
Mint az ősanják: légy büszke nő.*

*Sára jósága szálljon át reád.
Légy tiszta s hű, mint Rivka ősanjad.*

*S te is szépséggel áldott szép leszel,
S mint Lea Menny fényébe érkezel.*

*Sirasd, sirasd hős néped könnyeit,
Hullasd, hullasd Rachel szent gyöngyeit.*

*Ne törd, hogy lepje por, közöny.
A lélek harmata: a könny.*

*S kis szived megkönnyebbül hamar
És forróbb lesz a péntekesti dal,*

*Dúsabb a föld és enyhébb az ég:
Ne hagyd kihunyni az ősök tüzét.*

*Gyermekeid szívébe olts hitet,
Tőle szilárdabb, bölcsebb lesz a Tett.*

*Légy izzó szén, ősz, lobbanó parázs,
Légy néped szívével egy dobbanás.*

*Multunk imáit pedig szeresd,
Lelked harmatával ékszerezd.*

LAKOS ANDRÁS: ESTI KÉRDÉS

*Hol hagytad a könnyeidet?
Fellegekkel kelve reggel
Elhulltak vad fergeteggel?!
— Hol hagytad a könnyeidet?*

*Hol hagytad a könnyeidet?
Rom-falukban? Véres árban?
Jajveszélő éjszakákban?!
— Hol hagytad a könnyeidet?*

*Hol hagytad a könnyeidet?
Holt mezőkön? Dúlt berekben?
Hősi sikon? Rengetegben?
— Hol hagytad a könnyeidet?*

*Elszörtad a könnyeidet.
S most rengeteg árvaságod
Tengerében nem találsz
Szertehullott gyöngyeidet...*

LAKOS ANDRÁS: KESELYÜK

*A sivatagra dermedt csend feküdt.
Ébren tölték egy hosszú éjszakát
Ott, hol a lélek kínozza magát.
Fejem felett vijjogó keselyűk.*

*A levegő fölizzott sikongva
S tengernyi árnyban elmerült a part.
Az éjszaka a sivatagba csalt,
Béklyóiban vergődtem csapongva.*

*S a pusztaságnak minden zugából,
Mely börtönéből már nem engedett
Áradni láttam ki a Végzetet —
Sötét keselyűt örök talányul.*

*És jött sírni az együgyű Bánat
És megváltásért esengni Ima,
De elfult a tenger orgiáiba
S gyilkáiba gúnyos hahotáknak.*

*A sivatagra dermedt csend feküdt.
Szívem széttépett darabjaival
S lelkeim sudár lilomaival
Játszadoztak vijjogó keselyűk.*

LAKOS ANDRÁS: ISTEN CSÓKJA

*Forrva, mint az új bor
Forrongva, mint az új kor
S dalolva vén próféták dalát
Biztatom népem: tovább!*

*Dacos szívemben a Mult
S a vér, ami megmaradt —
A többi mind elhullt
Ős Jeruzsálem alatt.*

*Homlokomon Isten csókja
Véle örök adósa
Vagyok zsidóságomnak én.
A hosszú gólusz-alkonyon
E csókot visszacsókolom,
Hogy világítson népemnek
A gólusz éjjelén.*

TOLLHEGYRŐL

„DAS DRITTE REICH ISRAEL“

Most a német „Harmadik Birodalom“ aktuális napjaiban nem nehéz kiérezni a gúnyt, amely Otto Hellernek, a zsidó pusztulás prófétájának legújabb cikkéből, sőt cikkének címéből is árad. A zsidó renaissance mozgalom neki „orthodoxok és bolondok ügye“. Ilyen orthodox Richard Beer-Hoffmann is például, mert Jakobról meg az ifjú Dávidról írt drámákat. És ilyen bolond neki mindenki, aki a zsidó feltámadásban hisz. Otto Heller csak az egyedül üdvözítő harmadik internacionáléban tud hinni. És ennek evangéliuma szerint a dolog oly egyszerű: A zsidókérdés megoldódik, mihelyt az árukereskedelem megszűnik. Valahogy úgy hangzik ez, mint ama bizonyos jelentés a fizetésképtelenségek örvendetes csökkenéséről. Tudniillik, nincs már aki fizetéképtelenné válhatna.

HABER PROFESSZOR

Mikor a Nobel-díjjal koszorúzták meg, a „német tudomány“ dicsősége volt. Mikor a háború előtt a német hadvezetőséget új kémiai eljárásaival kisegítette súlyos zavarból, — német zsenialitás volt. Mikor a Kaiser Wilhelm-társaság élén állott, a német kultúrát reprezentálta. Ő maga németségének teljessége érdekében szakított ősei hitével s szakított a multtal. És neki is el kellett érnie a tragikumot, hogy hiába minden. Súlyos betegen kapta a felszólítást, hogy bocsássa el zsidó asszisztenseit, — amire ő azzal felelt, hogy azonnal beadta lemondását. Nem tartóztatták le. És Haber professzor vállalta a galutot, az exiliumot, vállalta a zsidó sorsot, míg idegenben utólérte a halál. Egész élete német volt és csak halála volt tragikusan zsidó.

A TRANSJORDANIAI ARABOK DÖNTÉSE.

A transjordaniai arabok képviselői elé került a földeladási tilalom törvényjavaslata, de a többség még csak tárgyalni sem akarta és elutasította a jelenre és a jövőre egyaránt. Így döntött a Jordánon-túli Palesztina arab képvisellete, amely hallani sem akar arról, hogy a zsidókat eltiltsák a földvásárlástól. Sőt szeretné, ha mielőbb felszöktetnék a zsidók náluk is a parlagon heverő föld árát és az egész élet standardját. Talán ha megszavaztatnák a Jordánon inneni Palesztina népét, — ez is így döntene; nem a zsidók kedvéért, de a saját érdekében.

„TÁRGYILAGOS“ — EZ?

Kérdi a hamburgi Isr. Familienblatt egy chemnitzi tanítói „szakgyűléssel“ kapcsolathoz, amelynek tárgysorozatán szerepelt „A zsidókérdés tárgyilagosan szemlélve“ és a referens arról beszélt, hogy „ma a németség élet-halál harcot folytat a zsidóság ellen, ami nem egyéb, mint a jó küzdelme a gonosz ellen“. Az előadó konklúziója, hogy „a német tanító a zsidóellenes harci front legelső soraiba tartozik“. — Erre tanítják a tanítókat. És mire taníthatnak az így kitanított tanítók, akiknek keze alatt zsidó gyerekek is várnak tanítást?

HA 1900 ÉVVEL EZELŐTT...

A német klérusban is bevezetik az árja-paragrafust, mely szerint zsidó származású ember keresztény pap nem lehet és az evangéliumot nem hirdetheti. Egy német zsidó lap erre megjegyzi: Zsidó szempontból ma már túlságosan nem jelentős ez a szabályrendelet. A néhány renegátért, aki ezen a pályán akart karriért csinálni, nem kár. Igazi világtörténelmi jelentősége ennek az árja-paragrafusnak akkor lett volna, ha 1900 évvel ezelőtt vezették volna be. Ha akkor tiltják meg, hogy egy zsidó — Újtestamentumot hirdethessen...

ZSIDÓ HUMOR

RAV WEISZ LONDONI RABBI ÉS NOÉ BÁRKÁJA.

Rav Weisz Budapesten is nagy sikereket aratott igazi népszónoki stílusban tartott előadásaival. Az Erzsébetvárosi Demokrata körben lefolyt Mizrachi-míttingen állandó derűtségben tartotta a hallgatóságot Noé bárkájáról elmondott parabolájával. A londoni Machzike-hadasz zsinagóga — mesélte — meghívta egy előadás tartására, de kikötötte, hogy csak a heti szidráról lehet beszélnie és nem szabad cionista agitációra fordítani a dolgot. A heti szidra *Noé történetéről* szólt. Hogy lehet ezt mégis kapcsolatba hozni a Palesztina-építés kérdésével, amelyet említeni sem szabad? A Biblia elmondja, hogyan menekült meg a jámbor Noé, de nem szól egy szót sem Noé nászairól, mechütenjeiről, pedig hát volt három fia, akik bizonyára jó partikat csináltak, hogy volt szíve Noénak otthagyni fiai apósát, anyósát a vízözönben? Ez azonban csak így történhetett. Mikor Noét megszállta a prófétai ihlet és előre látta, hogy vízözön jön erre a romlott világra, felkereste először legidősebb fiának, a tóra-tudós *Sémnek* apósát, aki a helybeli főrabbi volt és közölte vele látomását. „Ön álmodik, Reb Noach“ — felelte amaz — „különb is, ha Isten vízözönt akar küldeni a földre, nem szabad embernek csinálni semmit sem ellene, sőt szigorú „iszurt“, tilalmat mondok a bárkára, jámbor zsidónak nem szabad oda be se néznie. Ez beleavatkozás a Gondviselés dolgaiba.“ Ekkor Noé csüggedten elment másik fiának, a nagyvilági műveltségű *Jafetnek* apósához, aki a város polgármestere és a hitközség elnöke volt. Neki is elmondotta látomását és bárkaépítő tervét. „Micsoda?“ — felelte amaz — „fel akarja izgatni a kedélyeket és feldúltni a virágzó felekezeti békét az ilyen álmokkal? Az én mérnöki hivatalom nem ad koncessziót a bárkaépítésre!“ Ekkor elment a harmadik fiúnak, a kézműves *Chamnak* apósához, aki egyszerű asztalosmester volt. „Nekem ma megélhetési gondjaim vannak és Reb Noach uram jövő vízözönről és bárkáról mesél!“ — volt a felelet. Ekkor Noé maga köré gyűjtötte gyermekei kis körét: „Ti hisztek bennem, építsünk együtt, amilyen bárkát tudunk.“ Kék-fehér perselyekbe fillért fillérre raktak, előbb megvették az anyagot, aztán a szerszámokat és saját erejükből kis bárkát építettek, amelybe csak egy-egy pár fért el minden élő lényből. Az emberek kikacagták Noét és gyermekeit: „Nem lesz vízözön, hogyan lehet előrehaladt világban ilyen mesékkel jönni?“ De a vízözön jött és Noé kis családjával bevonult a bárkába. „Csak muló vihar ez“ — mondták az emberek — „ki fog sütni a nap és minden olyan lesz, mint régen!“ A víz nőtt alsó meg felső forrásokból, a bárka meg felemelkedett. Egy vihar elsodorta a főrabbi lakása elé, fönt a háztetőn ült könyvébe mélyedve a szigorú rabbi és Noé felé kiáltotta: „Épp most találtam itt egy „hetert“, hogy ha vízözön van, mégis szabad bárkát építeni! Végy fel engem is.“ A vihar azonban elsodorta a kis bárkát, mely amúgy is nagyon zsufolt volt már. A városháza felé sodródott. Ott ült a tornyon a polgármester és feléje kiáltott: „Adok koncessziót! Építs óriási bárkát, hogy mindnyájan beleférjünk!“ „Most már késő!“ Zúgó vihar tovább vitte Noé bárkáját. Később egy hegytetőn látta Cham apósát, az asztalosmestert: „Végy fel engem is, én szakember vagyok és értek a bárkacsináláshoz!“ — kiáltott feléje. Egy erős hullám megragadta a kis bárkát és vitte tovább! Noé pedig fájdalmában sírt és zokogott: „Micsoda hatalmas bárkát lehetett volna építeni, ha azok, akik kinevettek és gáncsokodtak, segítettek volna! Mennyien találhattak volna benne menedéket a rettentő vízözön idején!“

Az egész beszédben egyetlen szó sem volt Palesztina-építésről. De mindenki megértette. Budapesten pedig hoz-

KRÓNKA ÉS SZEMLE

A MULT ÉS JÖVŐ 2. KAMARAESTJE. Előkelő közönség töltötte meg a Herzl-termet a Mult és Jövő február 7-iki 2. kamaraestjén, melynek tárgya „Cion gyásza és épülése a zsidó költészetben” volt. Az estet dr. G. Gerő László bevezetője nyitotta meg. Ismertette a Cionnal foglalkozó zsidó költészet két és félvezredes multját, majd előadását ezzel fejezte be: „Csak rajtunk áll, minden egyes zsidón mulik, hogy költőink ne énekeljenek többé Cion gyászáról, romlásáról, hanem énekeljenek Cion épüléséről és dicsőségéről mindörökké!” Ezután Ascher Oszkár és Hollán Lili előadóművészek mutatták be a cioni zsidó költészet gyöngyeit. Kauferné Éliás Ilonka operaénekesnő éneke az est meglepetése volt. Reméljük, hogy évekig tartott visszavonultsága után, gyakrabban lesz alkalmunk hallani ezt a nagyszerű hangú, fiatal művésznőt. Énekszámai közül kiemeljük az est zeneszámait kísérő Gerő György új dalát, melyet Patai József „Kegyetlen álmok hajnalán” c. versére írt. Szántó Klári hegedűművésznő két zsidó kompozíció előadásával tette változatossá a nagysikerű est műsorát. A lelkes közönség minden szám után melegen ünnepelte a kitűnő előadókat.

A MULT ÉS JÖVŐ MÁRCIUSI KAMARAESTJE. A 2. kamaraest nagy sikere után a Mult és Jövő folytatja kamaraestjeinek sorozatát. A március 14-én, szerdán este 8 órakor a Herzl-teremben (VI., Andrásy-ut 67. I.) megtartandó 3. kamaraest tárgya „A zsidó dal és a zsidó tánc”. Az est keretében először lesz alkalma hallani közönségünknek Mermelstein Farkas kassai főkántort, kinek művészetét már a kassai rádióból európaszerte ismerik, továbbá a Gerő György karmester vezetése alatt nemrég alakult kitűnő zsidó vokálegyüttest, mely Budapest legjobb templomi énekesiből áll. A külföldről nemrég hazatért Ligeti József balettmester zsidó tánckompozíciói ugyancsak nagymértékben fogják emelni az est érdekességét. A máris megnyilvánuló nagy érdeklődésre való tekintettel, felkérjük előfizetőinket, hogy helyeiket kiadóhivatalunkban levelezőlap, vagy telefon útján előre biztosítsák, miután a kamaraesten a helyek nem számozottak.

A „DEROR” LATINBETŰS HÉBER UJSÁG SIKERE. Az Ittamar ben Avi szerkesztésében Tel-Avivban megjelenő „Deror” (Szabadság) című hetilap rövid idő alatt igen nagy elterjedtségre tett szert. Legújabb számában közli Kuk palesztinai főrabbi üzenetét, aki szerint helyes, ha a profán célokra használt hébernyelvű olvasmányok latin betűkkel jelennek meg, különösen ujságok, melyek olvasás után makulatúrába, szemétre kerülnek, a héber betűket rezerválni kell szent tartalmú héber olvasmányokra.

Dr. BALTAZÁR DEZSŐ PÜSPÖK LEVELE A PALESZTINAI MUNKÁRÓL:

A Pro Palesztina legutóbbi nagygyűlésén, mely a hitközség zsufolt Goldmark-termében folyt le, felolvasásra került dr. Baltazár Dezső püspök levele, melyben az Ussiskin-akció megindításával kapcsolatban, újabb jelét adta a szentföldi építőmunka iránti szeretetének. A levél hatását fokozta az a körülmény, hogy ugyanabban a teremben hangzott el, amelyben egy évvel azelőtt Baltazár Dezső püspök a Pro Palesztina estjén azt a nagy beszédet tartotta, amely az egész világsajtót hejárta, mindenütt nagy lelkesedést keltve. A levél szövege a következő:

Nagyságos Dr. Patai József úrnak

Budapest.

Tisztelt Barátom!

A palesztinai építőmunka folyását élénk érdeklődéssel kísérem.

Mindjobban be kell látnom, hogy most lett eltalálva az egyedül helyes út mindazoknak a zsidóknak a letelepítésére, akiket befogadó hazájukból kiüldöznek, vagy akiket lelkük mély vágya az ősi földhöz von.

Hol járna már ez az akció, ha közbevetődött különben igen tiszteletreméltó célkitűzések nem vettek volna el sok időt és sok erőt!

Menyivel kevesebb lett volna a szenvedés!

Mennyivel nagyobb a szabadulás öröme!

Debrecen, 1934. II. 12.

Szeretettel igaz hived
Baltazár Dezső.

A levelet Marton Ede, a KKL főtítkára olvasta fel. A közönség lelkes tapsokkal éltette a püspök üzenetét, majd Prof. Pfeifer Ignác elnök indítványozta, hogy a nagygyűlés fejezze ki a Pro Palesztina háláját és köszönetét Baltazár Dezső püspök öexcellenciájának.

DR. PATAI JÓZSEF ÚJABB MEGHÍVÁSA A JERUZSÁLEMI EGYETEMRE. A jeruzsálemi héber egyetem cancellárja meghívta dr. Patai Józsefet újabb előadás tartására a középkori héber költészet történetének köréből. Dr. Patai annakidején a magyar közoktatásügyi minisztérium ösztöndíjával tudományos kutatást végzett a világhírű oxfordi Bodleana-könyvtárban a középkori héber költők kiadatlan kéziratái között. Ezeket fogja a jeruzsálemi egyetemen tartandó előadásában ismertetni. Patai Józsefnek ez a harmadik meghívása a jeruzsálemi egyetemre. A héber költők oxfordi kéziratáiból vett szemelvényeket Patai annakidején bemutatta a Kisfaludy Társaságban is.

של פסח - CUKOR

A cukor gyártása ezévből is a Selypi Cukorgyár R.-T.-nál (Budapest, V., Zrinyi-utca 14. sz.) történt, Silberstein Dávid váci főrabbi vallási főfelügyelete alatt. — Központi Bizottságunk rabbikollégiumának vallási döntése szerint, az orthodox hívek csak olyan kereskedőknél szerezhetik be Sel Peszach-cuko szükségletüket, akik üzletükben kizárólag ezen központi felügyelet alatt készült cukrot árusítanak, nehogy az esetleges elcserélésből, vagy összekeveredésből vallási tilalomszegések keletkezessenek. Budapest, 1934. évi február havában.

A magyarországi autonom orthodox izraellia hifelekezet
Központi Irodája (Budapest, VI., Eötvös-utca 19. szám)

A két Széder estére és az egész ünnepekre olcsón, jól és ízletesen étkezni csak a

HOLLÄNDER-féle

orth. כשר házi étkezdéjében lehet.

VII., Rombach-utca 16. I. em. 1
Kosztot kívánatra házhoz szállítjuk

HÁROM SZENTFÖLDI TÁRSASUTAZÁS A TEL-AVIVI MINTAVÁSÁR ALKALMÁBÓL

I. ÚT: APR. 10-TŐL MÁJUS 7-IG. II. ÚT: ÁPRILIS 17-TŐL MÁJUS 14-IG. III. ÚT: MÁJUS 1-TŐL MÁJUS 29-IG

A telavivi nemzetközi mintavásár, amely 1934 április 26-tól május 26-ig tart, alkalmat nyújt, hogy közelebbről megismerjük Palesztina és az egész keletnek gazdasági struktúráját, kereskedelmi életét, ipari fellendülését és a külfölddel kapcsolatos export-import lehetőségeit. Azonban kétségtelen, hogy mindenki igyekszik felhasználni szentföldi utazását arra is, hogy megismerje a feltámadó Szentföldnek minden régi és új nevezetességeit, hogy elzarándokoljon a zsidó történelem megszentelt helyére és fölkeressék az új zsidó élet gócpontjait, városokban és falvakban.

A Palesztinai Gazdasági Bizottság, mint a telavivi mintavásár hivatalos képviselője, gondoskodni akarván a szakszerű vezetésről, felkérte a Mult és Jövő szerkesztőségét, amely most a pészach-ünnepre rendezte 9. szentföldi társasutazását, hogy bő tapasztalataival irányítsa a telavivi mintavásárra utazók szentföldi túrájának beosztását is. A Mult és Jövő az ügy érdekében szeretettel vállalta a nehéz feladatot, hogy éppen ebben az időben, amikor az egész világból zarándokolnak turisták és vásárlatógatók Palesztinába, előzetes tervszerű rendezéssel biztosítsa az odaérkező turisták minden kényelmét, hogy aránylag rövid idő alatt minél többet lássanak. A társasutazás intim jellegének megóvására minden egyes turistacsoport legfeljebb 25 résztvevőre van tervezve és ezeket is kisebb csoportokban fogják magyarázatokkal kísélni a jeruzsálemi egyetem hallgatói, dr. Patai Ervin György irányítása mellett.

I. Az első csoport április 10-én, kedden este 8-kor indul a budapesti délipályaudvarról. 11-én délelőtt Triesztből, 15-én kiköt Ciprus szigetén, 16-án reggel megérkezik Jaffába, délután Haifába. Április 16-tól április 25-ig tart a szentföldi túra, amely felöleli a legfontosabb nevezetességeket az országban. Haifán, Tiberiáson, Nazareten, Émekkolóniákon át Jeruzsálembé, innen a Holttengerhez, a Jordánhoz, Jerichóba, Ráchel sírjához Betlehembe, stb. Fogadtatás az Egyetemen és a KKL-palotában, majd Mócán, Kirják Anavimon és a Saronvölgyi kolóniákon át (Petachtikva, Rison Lecijon stb.) 24-én érkeznek Tel-Avivba, ahol 25-én fogadja Dizengof főpolgármester a csoportokat. Április 26-án résztvesznek a telavivi mintavásár megnyitásán, április 27-től május 1-ig rendelkezésre álló idő szabadon használható fel, a szentföldi gazdasági élet tüzetesebb tanulmányozására, esetleg Egyiptomba való kirándulásra.

Május 2-án este behajózás Haifába, május 4-én Ciprus-szigetén és május 7-én érkeznek Triesztbe.

Ennek a túrának részvételdíja 3. osztályú gyorsvonattal és 3. osztályú hajókabinnal Budapesttől-Budapestig a 8 napos szentföldi túra költségeivel Telavivig 495 pengő és 8 angol font. 2. oszt. hajó- és vonatjegyre ráfizetés utánként 201 pengő. A szentföldön rendezendő túrák megrendelhetők a hajójegyektől függetlenül is.

II. túra. Apr. 17-től május 14-ig. Lagbeomer Meronban.

Indulás április 17-én, kedden este 8-kor. Indulás Triesztből 18-án délben. 22-én Ciprus-szigete. 23-án megérkezés Jaffába. Tel-Aviv ipari telepek megtekintése. 24-én Saaron-völgyének kolóniái. 25-én fogadtatás a telavivi városházán. 26-án Mintavásár. 28-án Jeruzsálemben, 29-én kirándulások a Holttengerhez, Jordánhoz, Jerichóba, fogadtatás a héber egyetemen. Május 1-én az Émek kolóniái. 2-án Száfeth a kabalisták városa. Május 3-án Lagbeomer Meronban. Május 4-én Észak-Galilea. Május 5-én, szombat Tiberiasban. Május 6-án hőforrások, Daganja, Rutenberg villanyművek. Május 7-én Haifa, fogadtatás a technikumon,

Május 9-én behajózás. Megérkezés Triesztbe május 14-én.

A második túra részvételi díja Budapesttől-Budapestig, a közel kéthetes szentföldi túra költségeivel együtt visszafelé Haifáig 645 pengő és 8 angol font.

III. túra, május 1-től május 29-ig. Zsengék ünnepe Haifában. Indulás május 1-én reggel 7.45-kor Budapest—Déli vasút. Május 2-án Róma, Nápoly, behajózás a Vulcania óriás motorhajójával. Május 3. Palermo. Május 5. Athén. Május 7. Beyrouth. Május 8. Haifa. Ezután programszerűen az egész Szentföld régi és új nevezetességei 13 napos túrán. A Savoutot, a Zsengék ünnepét Haifában töltik, ahol résztvesznek az ünnepségekben a Karmel-hegyen.

Részvételi díj a közel kéthetes szentföldi túra költségeivel együtt 690 pengő és 8 angol font.

Mind a három túrának részletes prospektusa kapható a Palesztina Gazdasági Bizottság irodájában, Andrassy-út 67. (bejárat a Vörösmarty-uccából), ahol egyszersmind a vásári igazolványok is kaphatók. Jelentkezés ugyanott vagy a Mult és Jövő szerkesztőségében.

של פסח

HUSVÉTI ÁRUT

az ismert kiváló minőségben,
az idén is gyártunk.
A felügyeletet az egri főrabbi,
főtisztelendő

SCHREIBER SIMON

ur gyakorolja

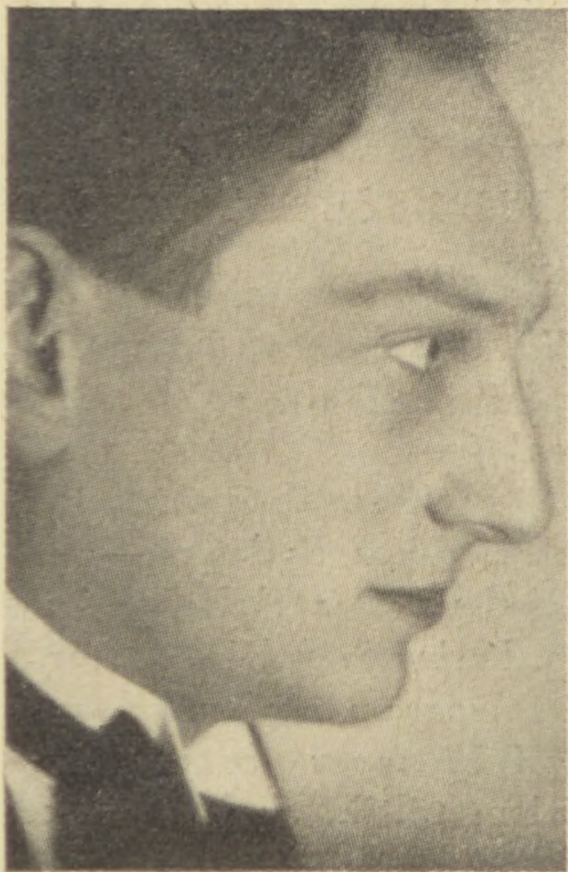
A husvéti áru gyártásának rituális felügyelete még sokkal szigorubb, mint az egész éven át gyártott áru amugy is nagyon szigoru felügyelete. E szigoru rituális felügyelet teljes erejű biztosíték arra, hogy az áru és így különösképpen a husvéti áru megbízhatóságához soha kétség nem férhet.

A husvéti árut
tehát a legvallásosabb emberek
is a legteljesebb bizalommal
fogyaszthatják.

FRANCK HENRIK FIAI R.-T.

**Budapest 113.
Postafiók 5.**

Telefon: 68-8-45

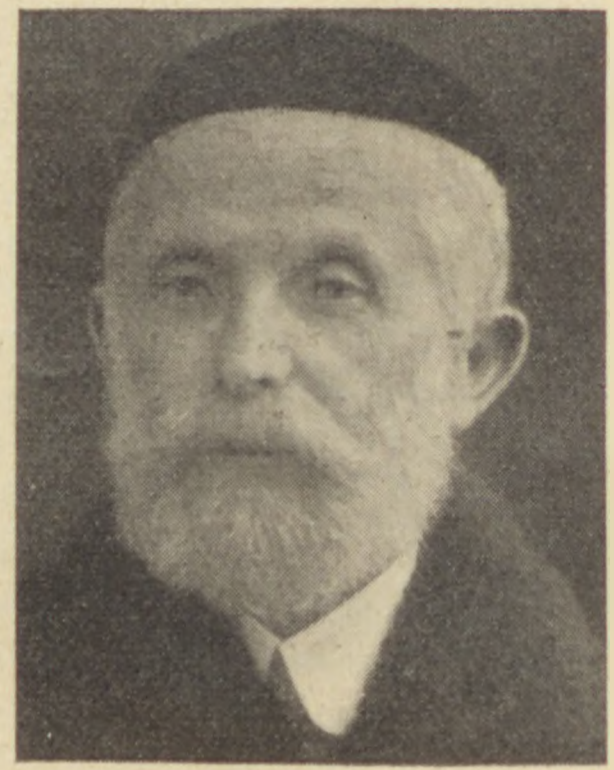
Gerő György
karmester

Kauferné Éliás Ilonka
operaénekesnő

Szántó Klári
hegedűművész

Guttmann Ignác,
a varanói Szegény-
menhely alapítója

a Mult és Jövő 2-ik kamaraestjén nagy sikerrel szerepeltek

A BUDAI IZR. HITKÖZSÉG képviselőtestülete február hó 21-én tartotta rendes közgyűlését, melyen a multi-évi zárszámadásokat tárgyalta. Dr. Kriszhaber Adolf elnöki jelentésében vázolta a zsidóság általános helyzetét és rámutatott a magyar zsidóság életében a közelmúltban előfordult eseményekre. Az előljárási jelentését az 1933. évről a képviselőtestület egyhangúlag elfogadta. Ezután Szántó Jenő alelnök, pénzügyi előljáró mutatta be a zárszámadásokat. Előterjesztése során rámutatott arra, hogy az előljárási állandóan figyelemmel volt az egyre súlyosbodó gazdasági válságra és az elért eredmények igazolják a hitközség helyes gazdálkodását. Az ifjúság gondozásának kérdésével az előljárási állandóan foglalkozik és erejéhez mérten mindent megtesz, hogy minden tekintetben segítsé-

gükre siessen. Alelnök szavait a közgyűlés általános helyesléssel fogadta, majd beható eszmecsere után a zárszámadásokat egyhangúlag elfogadta és úgy az előljárási, mint a számvizsgáló bizottságnak az 1933. évre a felmentvényt megadta.

A BUDAPESTI ORTODOX HITKÖZSÉG e napokban választmányi ülésén egyhangúlag Stern Hermann titkár-helyettesét titkárrá léptette elő. Stern Hermann a hitközséget két évtizeden át hűségesen szolgálja, úgyhogy előléptetését becsületesen végzett munkája után kiérdemelte.

SIRKŐVEK

a legolcsóbb árban kaphatók מצבות

ADLER J. sirkőraktárában

VII., Károly-körút 7. Tel.: J. 36-4-20 Szombaton és ünnepnap zárva

Pollák Sarolta kozmetikus

Andrássy-út 32. I. emelet. Telefon: 157-98

Szépségápolás

Villanyos szőrtelenítés. Szemölcsirtás. Q u a r z.

„Miracle“

hajeltávolító szétküldése utasítással. „Miracle“ szépségápolószerek. (Kérjen prospektust) 25 éves működés.

Orth. כשר של פסה

Csokoládé, Cacao, Cukorka és Dessertek

a budapesti aut. orth. rabbiságának felügyelete alatt

Weisz Mór

VII., Dob u. 22

FRÄNKEL orth. kóser gyönyörűen berendezett

ÉTTERME

megnyílt Budapest, VII., Károly király út 3/a. Alkalmi vacsorák, lakodalmak és bankettok legalkalmasabb helye. Polgári árak.

SIRKŐVEK

Városi üzlet: Budapest, VII., Károly-körút 3/c
Telefon: J. 349-95 Dob-utca sarok

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragóm sterek sirkőraktára

Budapest, X., Újtemetőnél Telefon: Kőbánya 57-71

Előrefaladt idény miatt leszállított árak!

JÖN
A HUSVÉT!

RITUÁLIS
HÁZTARTÁSBAN
HUSVÉTKOR
NÉLKÜLÖZHETETLEN

A
כשר Ceres

100%-OS
TISZTA NÖVÉNYZSIR

GYÁRTJA.
HUTTER és LEVER R.T. BUDAPEST

1/4 kg ára 50 fillér

PROF. JULIAN SILBERBUSCH ELŐADÁSAI BUDAPESTEN. Jeleztük legutóbbi számunkban, hogy Silberbusch tanár, a KKL jeruzsálemi fődelegátusa, nagyszabású akciót indított Budapesten, hogy a magyar zsidóság is bekapcsolódjék az Ussiskin 70. születésnapja alkalmából világszerte megindított földvásárlási akcióba, amely újabb telepítéseket fog lehetővé tenni a Szentföldön. Silberbusch tanár első nagy előadását a pesti hitközség Goldmark-termében tartotta a Pro Palesztina Szövetség rendezésében. Prof. Pfeifer elnök megnyitójában melegen köszöntette a vendéget és rámutatott a KKL nagyfontosságú munkájára, amelynek támogatása minden zsidónak becsületbeli kötelessége. Dr. Patai József rövid előadása után Silberbusch történeti adatokkal és statisztikai számokkal alátámasztott hatalmas előadásban ismertette a zsidóság mai helyzetét, minden erőfeszítéssel alá kell támasztani a palesztinai építőmunkát, amely ma egyetlen menedéke a hontalanná váló zsidó tömegeknek. Silberbusch előadását nagy lelkesedéssel fogadta a hallgatóság, amely a hitközség Goldmark-termét zsúfolásig megtöltötte. Hasonló nagy érdeklődés követte Silberbusch előadásait a Wizóban, a Cionista szervezetben, a budai Esplanadban, különböző körzetekben és egyes előkelő házakban tartott estélyeken. Mindenütt értékes, felvilágosító munkát végzett, melynek kétségtelenül maradandó emléke lesz.

KÖNIGSTEIN JÓZSEF KÉPKIÁLLÍTÁSA. Az elmúlt napokban állította ki a temesvári Lloyd Club-ban Königstein József fiatal zsidó festőművész a képeit. A napilapok melegen méltatták és a közönség is őszinte elismeréssel fogadta a fiatal művésznek képeit.

A BEREKSZÁSZI zsidó népkonyha igen szép működést fejt ki, ami legjobban mutatja, hogy az áldozatkészséget a súlyos viszonyok ellenére is, akarással fokozni lehet. Néhány nemesszívű asszony munkássága folytán naponta 5—600 embernek osztanak meleg eledelt. Özv. Weisz Ig-

nacné, a nőegylet elnöknője, dr. Kertész Mórné alelnök, Kovács Albertné, a „Wizó” elnöke, Schwarcz Bernátné és Webermann Mártonné fáradhatatlanul dolgoznak a kora reggeli óráktól délutánig a népkonyhában és amellet arról is gondoskodnak, hogy mindazok, akik tehetik, juttassanak valamit, hogy minél nagyobb segítséget nyújthassanak az inségeseknek.

A MIEFHÖE Pécs-Dunántúli Csoportja díszközgyűlésén dr. Reichenfeld László elnök indítványára egyházi vezetőjük, dr. Wallenstein Zoltán pécsi főrabbinak útmutatása szerint, az egyetemi hallgatóság munkájának intenzívebbé tételére pártoló tagokul bekapcsolta a végzett akadémikusokat és más érdeklődőket is. Dr. Molnár Kálmán egyetemi nyilvános rendes tanárt tanárelnöknök választották meg. Dr. Wallenstein főrabbi lelkes szavakkal köszöntötte Molnár Kálmán dr. tanárt, a megalkuvást nem ismerő, mindenkinek igazságot követelő tudóst.

A PÉCSKAI HITKÖZSÉG dr. Friedmann József orvost választotta meg elnökévé, aki már azelőtt is sok éven át töltötte be ezt a pozíciót. Alelnök lett Friedmann Ferenc, gondnokok Czeisler Hermann, Erdős Mór, pénztárnok Kertész Pál, ellenőr Goldberger Sándor.

Dusinszky rabbi
jesivájában
Jeruzsálemben

Bettelheim László
felvétele

LOHR MÁRIA „Kronfusz“ vegytisztító és kelemefestő

Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85. szám
Telefon: József 302-37

A „FERENC JÓZSEF“ ORSZ. RABBIKÉPZŐ INTÉZET „BACHER VILMOS“ KÖRE f. hó 5-én, Bacher Vilmos halálának huszadik évfordulóján hébernyelvű díszüléssel hódolt a halhatatlan tudós emlékének. Az ünnepséget Blasch Andor ifj. elnök beszéde nyitotta meg, utána Stark László szavalta Teszler Herman ünnepi ódáját, majd Donáth György Bacher életét és munkásságát ismertette. Ezt követte Schönfeld Miklós főtájtár előadása Bacher Vilmos, mint a szeminárium rektora címen. Ezután Funk Oszkár szavalta el Bacher Vilmos egyik költeményét. Végül Guttmann Márton Bacher egyik művét ismertette.

A BRASOVI IZR. HITKÖZSÉG választói közgyűlése dr. Vámos Nándor ügyvéd elnöklete alatt folyt le. A hitközség 32 tagból álló tanácsának megválasztása után a szűkebb előljáróság a következőképp alakult meg: elnök: Szegő Árpád, a Chevra Kadisa elnöke: Sziklás József, alelnök: Kántor Miksa, pénzügyi előljáró: Bernhard Albert, a templom-bizottság elnöke: Deutsch Ármin, jótékonsági bizottság: dr. Fischer Béla, ügyész: dr. Vámos Nándor, pénztárnok: Fehér Albert, gazda: Kertész Henrik. A megválasztott vezetőséget dr. Deutsch Ernő főrabbi üdvözölte magasszárnyalású beszédben. Lelkes ünneplésben részesült Szegő Árpád, az újonnan megválasztott hitközségi elnök, akit 70. születésnapja alkalmával az összes testületek üdvözöltek, a közjóért kifejtett többévtizedes munkásságáért. Az elnök meghatott szavakban válaszolt a testületek üdvözlésére.

A VAC SPORTÜNNEPÉLYE A VÁROSI SZÍNHÁZBAN. Fényes külsőségek között és óriási sikerrel folyt le a *Vívó és Atletikai Club* nagyarányú sportünnepélye a Városi Színházban, melynek hatalmas nézőterét zsufolásig megtöltötte a közönség. Ennek soraiban ott láttuk a társadalom számos előkelőségét, gróf Teleki Sándor elnökkel és dr. Dési Géza társelnökkel az élén, a Magyar Országos Torna Szövetség egész vezetőségét, a társ-sportszövetségek elnökségeit, a minisztérium és hatóságok kiküldötteit. Dr. Párkány Frigyes kormányfőtanácsos, elnök vezette be az ünnepélyt, vázolván a VAC eredményes tevékenységét. Nagy tetszést arattak a VAC férfitornászok pompás gyakorlatai, épp úgy a női csoport, valamint az izr. fiú- és leánygimnázium növendékeinek tornamutatványai. Tóth István, a MOTESZ alelnöke külön beszédben is kiemelte a VAC érdemeit a torna és az egyetemese magyar sport terén. A dísz-torna kiegészítéséül a vívó-, box- és asztali tennisz-sport propagálására a VAC e sportágak bemutatóit is nyújtotta. A VAC nagyszerű sportünnepélyének megrendezéséért és sikeréért a VAC és jeles sportvezére: Dückstein Zoltán sportigazgató és testnevelési tanártársai: Bokorné Zádor Jolán, Burgerné Schneller Rózsi és Bródy Kató minden dicséretet megérdemelnek.

A PANKOTAI IZR. HITKÖZSÉG az elmúlt napokban tartotta meg tisztújító közgyűlését, amely a következő eredménnyel végződött: elnök: Herzka Ármin, alelnök: dr. Werner Miklós. Itt említjük meg, hogy Herzka Ármin hitközségi elnök a pankotai izr. templom részére egy díszes aranyhímzésű *Sulchan*-takarót adományozott elhunyt szülei neveinek felírásával. A péntek esti istentisztelet keretében Sonnenschein Éliás kerületi főrabbi megható szavakkal köszönte meg a hitközség nevében Herzka Ármin áldozatkészségét és méltatta a hitközség érdekében kifejtett nagy érdemeit.

JUBILÁRIS ÜNNEPÉLY. A varannói Chevra Kadisa egyik kimagasló egyéniségét, Guttmann Ignácot 50 éves tagságának jubileuma alkalmából ünnepelte; a Talmud Tóra alapító tagja és elnöke, valamint a hitközség, Chevra Kadisa, Bikur Cholim egyleteknek több éven át elnöke volt és a jótékonsági és vallási intézmények megszilárdítása terén hervadhatatlan érdemeket szerzett, nagyértékű házat terjedelmes kerttel a fenti egyleteknek ajándékozta, részben szegények menhelye számára. A Chevra Kadisa választmánya Guttmann Ignácot örökös díszelnökévé választotta, Schwartz Izidor elnök szép beszéd kíséretében albumot adott át a jubiléumnak. Ezután Schwartz Hugó hitközségi elnök méltatta a jubiléum működését. Este *Ehrengruber* Lázár főrabbi méltatta Guttmann Ignác érdemeit.

U j d o n s á g !

Kicur Schulchan Áruch

Pontozott szöveggel és magyar fordítással
Fordította: Dr. SINGER LEÓ főrabbi, Várpalotán
Megjelenik füzetekben havonta. Egy füzet ára 32 oldal terjedelemben 1 P

A legszebb
ajándék
Kis
Széfer
Tóra

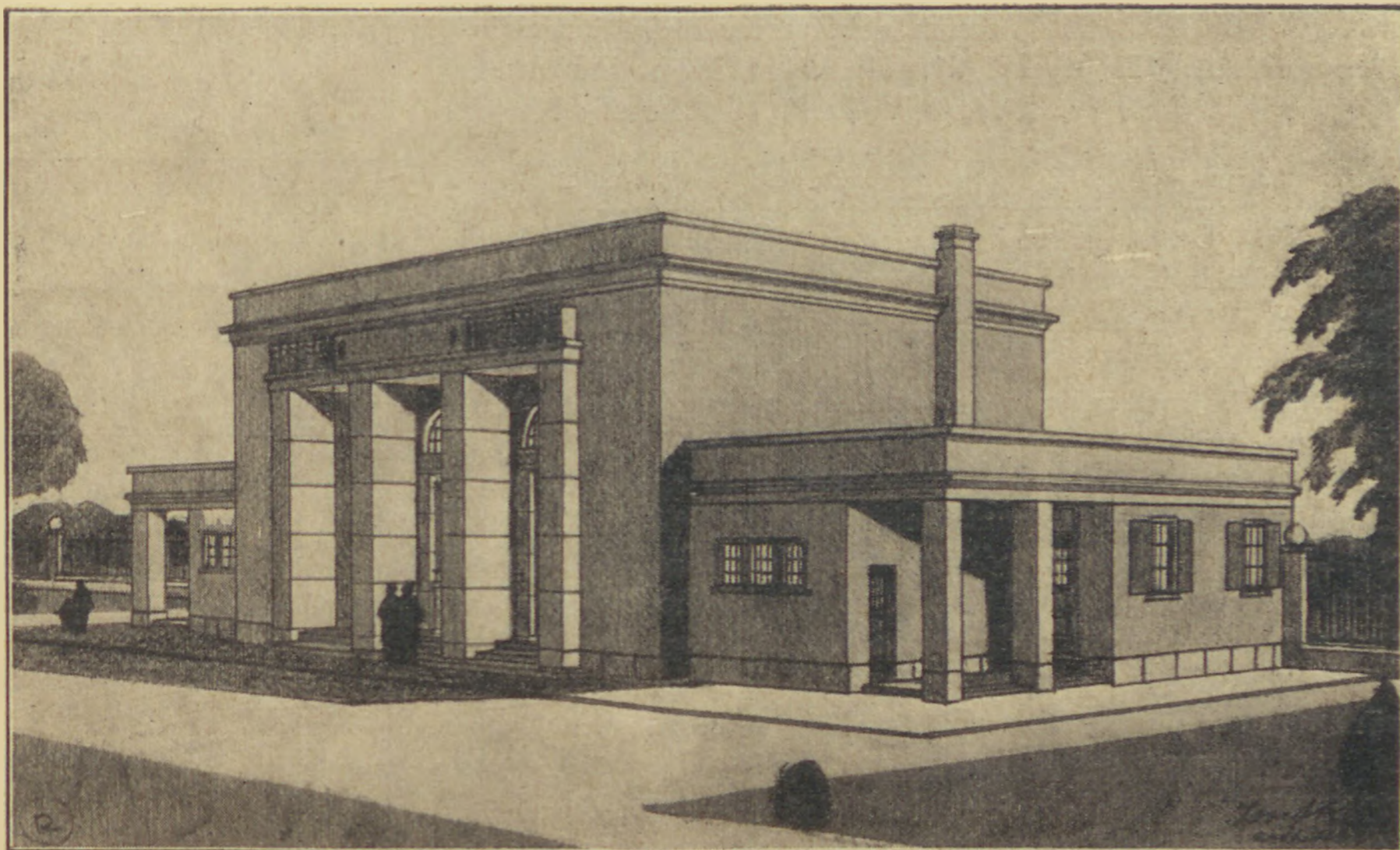
valódi ezüst, aranyozott 20 cm magas miniatűr felszereléssel
ára eluiben 20 P
etui nélkül 18 P

Kaphatók

Schlesinger Jos.

könyvkereskedésében, Budapest, Király-utca 1. és a szerzőnél. Az első füzet már megjelent

A BANSKA—BYSTRICAI (BESZTERCEBÁNYAI) ZSIDÓ TEMETŐ ÚJ HALOTTAS-HÁZA. A kép Szlovenszko legmodernebb ravatalozó épületét mutatja, mely a szertartási követelmények minden részletét stílszerűen magában foglalja. A halottasház létrehozása körül a Chevra Kadisa kiváló elnöke: Kovács Lajos, az építőbizottság előadója: Mende Emil, helyettes elnök és Späth Lajos hitk. elnök fejtettek ki önzetlen, áldozatos buzgalmat. Az építőbizottság a tervezéssel Reich József hírneves budapesti műépítést bízta meg, akinek művészi tervei szerint készült el az épület, a kivitelezést Gescheidt és Catlos vállalkozó cég eszközölte.

A TEMESVÁRI EGYESÜLT ZSIDÓ HITKÖZSÉGEK ALAKULÓ KÖZGYÜLÉSE nagy ünnepséggel folyt le. Nyiri Jenő, az egyesült hitközségek első elnöke, szép héber beszéddel nyitotta meg az ülést. Dr. Nobel Sándor tartalmas beszéde után Berger Arnold gyárigazgató és dr. Hajdu Frigyes, dr. Polatschekné, Hübsch Dávid, Roth Dezső szólaltak fel, majd Vermes Ernő, a Zsidó Nemzeti Szövetség nevében köszöntötte a vezetőséget. Dr. Rosenthal Mór elnök, Adler István, dr. Márkus, Kauftheil Ernő, Marton Zsigmond üdvözlései után Nyiri elnök harmonikus együttműködésre buzdító beszéddel zárta le a közgyűlést.

A SZABADKAI CIONISTA SZÖVETSÉG KÖZGYÜLÉSE. Nagy érdeklődés mellett folyt le a szabadkai M.C.O. közgyűlése, ahol az új tisztkart választották meg. Elnökké Bródy Mihály főszerkesztőt, alelnökké dr. Schweiger Móset, titkárrá: dr. Guttmann Józsefet, Keren Kajemeth biztossá: Bröder Lajost, pénztárossá: Lukács Józsefet választották.

HEINRICH JORK-STEINER

Ismét egy értékkel

kevesbedett a zsidó szellemi élet. Tel-Avivban elhunyt 75 éves korában H. Jork-Steiner, Herzlnek egyik hű munkatársa, aki később „Der Talmudbauer“ és nemrég a „Die Kunst als Jude zu leben“ című művével vonult be a zsidó irodalomba. Beteljesedett a vágya, hogy legalább néhány esztendő tölthetett a Szentföldön, ahol álmai megvalósulását láthatta és gyönyörködhetett az új Palesztina lélekemelő fejlődésében.

A ZOMBORI CIONISTA EGYESÜLET nagy lelkesedéssel választotta Pollacsek Zsigmondot elnökévé. A vezetőség tagjaiul választották még: Erdős Dezső, Drelich Károly, Krämer Dávid és Weisz Izsó.

PETROZSÉNYBAN nagyszámú érdeklődő részvétele mellett búcsúztatta az Aviva-Barisszia távozó elnökét, Hammer Vilmost, aki végleg Palesztinába költözik. Bieber József, Halász Andor, dr. Halmos Brunóné, Weitzner Ármin és Grossmann Sándor üdvözlötték a távozót. Keppich György, Halász János, Hammer Vilmos meghatott szavakkal köszönte meg a szép üdvözlő szavakat.

AZ ÉRSEKÚJVÁRI—NOVÉ ZÁMKYI HITKÖZSÉG legutóbbi közgyűlésén (költségvetési tárgyalása folyamán) egy érdekes indítvány hangzott el. Dr. Winter Mór ügyvéd (nem cionista, de támogatója a KKL-nek) képv. test. tag indítványozta, hogy szerezzen magának a hitközség ingatlant Palesztinában. Javasolta, hogy a földet 10—15 évi törlessz-

tésre vásárolja a hitközség és arra évente bizonyos megfelelő összeget állítson be a költségvetésbe. Első részletként 15.000 koronát javasolt fölvenni. Az indítványt, majdnem egyhangulag, elfogadták és az idei költségvetésbe 10.000 koronát állítottak be erre a célra. Megjegyzendő, hogy 10.000 korona a hitközség költségvetésében tekintélyes összeg. Célszerű volna ezt az akciót országosan megszervezni és valahol Aza környékén, vagy Akkótól északra, esetleg az Émek Hajardénban, ahol még nem drága a föld, egy, vagy több „Kfar Hakehilót“-nak alapját megvetni.

A „BECALEL“ ÉRDEKÉBEN. Palesztinában új társulat alakult a Becalel iparművésziskola restaurálásának keresztülvételére. Most felhívással fordul a zsidó művészet barátaihoz az egész világon, segítsék ennek a munkának valóraváltásában. Mindenki tudja, mit jelentett a „Becalel“ a multban, 1906 óta és mennyit áldozott ezért az intézményért alapítója, a boldogult Schatz professzor. Az iskolának még fontosabb hivatása van most, amikor a Németországból bevándorló zsidók átrétegződéséhez kiképzési alkalmat keresnek Palesztinában és új művészek is jöttek, akik méltóképp folytathatják Schatz professzor művét. Restaurálni akarják egyben a Becalel-múzeumot is, amely 8000 darabbal dicsekszik. A felhívást dr. Lurja, dr. Tycho, dr. Thon, dr. Kogan, H. Minkovicz, M. Narkis, dr. J. Saphir, Prof. Klausner, Z. Raban és M. Shneurson írták alá.

A JÓZSEFVÁROSI IZR. SZERETET NŐEGYLET AGGOK OTTHONÁNAK FELAVATÁSA lélekemelő ünnepség keretében történt meg. Dr. Balázs József ügyvéd, kerületi bizottsági tag, a Józsefvárosi Izr. Imaház Egyesület ügyvezető elnöke, magasröptű beszéde után Balázs Miklós Popper Bélának, a Weisz Mórné elnökasszonyhoz ajánlott alkalmi költeményét szavalta el nagy hatással. A felavató beszédet dr. Liebermann Manó, az Imaház Egyesület rabbija tartotta. Dr. Scheiber Lajos körzeti főrabbi, dr. Fischer Vilmos tábori rabbi, Payr Hugó és dr. Usetty Béla orsz. képviselők, dr. Zahler Emil, dr. Baracs Marcellné, Rosenberg Sándorné, Novotny Sándor, ezen kerület kiküldött képviselője mondtak nagyhatású beszédeket.

A KUNSZENTMÁRTONI ORTH. HITKÖZSÉG tisztújító közgyűlési eredménye: Dr. Fisch Dezső elnök, Vincze Miklós alelnök, dr. Weisz Elemér iskolaszéki elnök, Porgesz László gondnok, Róth Dezső pénztárnok, Schiffer Henrik ellenőr, Róth Izsó, Schaeftler M. Sándor, Markovics Ármin, Goldmann Mihály, Klein László, Klein Ignác, Schweiger Béla, Landwirt Ödön, Tizzasas, Kardos Sándor, Csépa.

„JÜDISCHE WELT“ címen a máramarosszigeti revizionista cionisták jidis nyelvű új politikai hetilapot indítottak. Megjelenik Sighet, Str. Dragos Voda 10. Szerkeszti: Hirsch Miklós. Előfizetési díj félévre 6 pengő.

A MIEFHÖE Keletmagyarországi Csoportja, Debrecen. Postafiók: I. 24. eszmei pályázatot hirdet a következő című történelmi munka megírására: „A magyar zsidók története a világháború kitörésétől napjainkig“, különös tekintettel az ellenünk felhozott vádakra és statisztikai történetükre. A munka minél bővebb forrásmegjelöléseket és irodalmat tartalmazzon. A pályázatot díjazni a mindenkivel elhagyatott ifjúság nem tudja, elvállalja azonban, hogy a kinyomtatásra szánt munka előfizetőit nyilvánosan összegyűjti. Kérjük tehát a pályázatban résztvenni óhajtókat, hogy tervezetüket címünkre f. évi június hó 30. napjáig nyujtsák be — egy kidolgozott részlettel, vagy anélkül — és az egyesület a hazai zsidóság legkiválóbbjaiból alkotott zsüri vélemény után haladéktalanul megvalósítja azt.

SZEKERES FERENC—GERŐ GYÖRGY: JAZZ-ZONGORAISKOLA. A most megjelent első magyarnyelvű jazz-zongoraiskola a mai napig kifejlett improvizációs technika minden egyes fogását gyakorlatokba foglalja. Bemutatja a modern táncok és zenei formák teljes és részletes felépítését. Végül útmutatással szolgál a zenekari és összejátékra vonatkozólag. A függelékben egy gyakorlatilag hasznos idegen jazz-műszavak szótára egészíti ki a munkát, melynek kitűnő etüdjei bizonyára népszerűsége tesznek szert. Az iskola felépítése rendszeres; fokról-fokra helyes pedagógiai érzékkel vezeti végig a tanulót egész anyagán. Az izléses kiállítású, 76 oldalas munka a Rózsavölgyi cég kiadásában jelent meg.

HAZASSÁG

Zinner Loló (Szentendre) és Feldheim Sándor (Debrecen) jegyesek.

HALÁLOZÁS

Kramer Mór bankigazgató, a nagyszöllősi hitközség elnöke, elhunyt. A megholdogult a szegények hőkezű támogatója volt. Temetése óriási részvét mellett ment végbe.

Zeisler Pál nagykereskedő Tiszaujlakon meghalt. A nagy tiszteletben álló és jótékonyágáról közismert öreg úr halála általános részvétet keltett.

Özv. Schönfeld Samuné e napokban hosszabb betegsége után jobblétre szenderült. Említett úriasszony a szegényeknek nagy támogatója volt. Schönfeld Nándor, a Fabank igazgatója, Juhász Mártonné és Schönfeld Ilonka édesanyjukat gyászolják benne. Temetésén Groszmann dr. rabbi szívhezszerűen búcsúztatta.

Patentgallér

szabása olyan, hogy a
nyakkendő könnyedén
csuszik közötte
Próbálja ki Ön is.
Darabja P 1.10

Kapható:

SZÉKELY JENŐ

cégnél, Budapest, Petőfi Sándor-u 9.

Nagy

raktárkészletemnek

még 3-ad részét sem bírom új helyiségemben elhelyezni ezért

még idejekorán

szép és olcsó sirkövet csak

Löwy-nél Budán

II. Fő-utca 88. szám
(Pátiy-tér mellett)
Telefon: 51-5-81

lakásberendező
ipar

Semmelweis ucca 7.

Külön javító és bőrfestő műhely

Szemüvegek, látcsövek, hőmérők. Díjtalan szemüvegvizsgálat. Új és használt fényképezőgépek. Amatőr felvételek szakszerű kidolgozása.

HEIDEN JENŐ

OPTIKA ÉS FOTÓ

Budapest, VI., Teréz-körut 8.

Szombaton zárva

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. כשר vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban, házhoz

szállítva is * Lakodalmakat vállal elsőrendű

kivitelben * Elsőrendű fajborok * Tel. 23.8-43

Budapest, VI., Révay ucca 4/B

Borárak

Asztali bor	-.60	Vörös burgundi	1.-
Pecsenye bor	-.70	Tokaji Idei szamorodni	1.40
Furmint	-.80	Száraz szamorodni	1.20
Édes rajnai rizling	1.-	Szilvórium 54 ^o o	3.60

Kívánatra házhoz is szállítom

Sirkövek Budán, Margittánál

59-es villamos végállomás

a Farkasréti zsidó temető mellett

Telefon: Aut. 57-2-59

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vilmos császár-út 34

Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Schmidek Géza

Kundmachung

Wirkungsvolle **תשובות** in deutscher Sprache für jede erdenkliche Gelegenheit wie zum Beispiel **Barmizvo**, **Chasene** **ה'ה וי'י'ך** Gast- u. Antrittsreden verfertige von Fall zu Fall zu mässigem Preise, unter Diskrefion. Honorar von 5 Pengő *aufwärts*, 50 H. Porto *recommandirt* im voraus erbeten.

Pscheftl werden gegen extra Vergütung angefertigt.

Mein **פרקי אבות** auf **מנחת ישראל** P 1.20

Rabbiner Israel Braun

Budapest, VII., Szövetség-utca 43

Hangszerek, zongorák

részletre is legolcsóbban

REMÉNYINÉL

VI., Király-utca 58

**Tábla- és tükörüveg
nagykereskedés**

IFJ. WEISS GYULA

Budapest, V., Vadász-utca 29

Telefon: Aut.

101-12, 101-13

GROSZ LIPÓT

úriszabó termei

BUDAPEST

VI., Vilmos császár-út 17. sz.

Telefon: Automata 10-7-73

Raktáron csakis elsőrendű angol szöveteket tart * Szabása a divatnak teljesen megfelelő * Kiállításuk elsőrendű, a legkényesebb ízlést is kielégíti * Árai rendkívül mérsékelték Fazonmunkát készséggel vállal

Egy próbarendelés meggyőzi arról, hogy kevés pénzért rendkívül jól kap

Bekötési táblák

és tartalomjegyzék a Mult és Jövő 1933. évfolyamához kapható a kiadóhivatalban:

Vilmos császár-út 34.

Ára 2.50 pengő

KOLLER, MŰSZAKI IRODA CSILLÁRGYÁR

VILLAMOS- ÉS GÁZBERENDEZÉSEK, FÉMÁRUGYÁRTÁS, VILLAMOS MOTOROK ÉS VENTILÁTOROK. VÉTEL, ELADÁS ÉS CSERE. ÁTALAKÍTÁSOK

BUDAPEST, VIII., DOBOZI-U. 15. TELEFON: 31-3-37

«MODERN SZINES ÉS FEHÉRBUTOROK»

(konyha, előszoba és leányszoba berendezések)

nagy választékban, kedvező fizetési feltételekkel rendelés szerint is

WERBNER asztalosmesternél

VIII., Bérkocsis-utca 31 és VIII., Baross-utca 9

ALAPITTATOTT 1906 * TELEFON 45-0-86

Jó munkáért ezüstéremmel kitüntetve

BORPINCE

Ajánlom kitűnő hegyaljai és asztali fehér, vörös **כשר** boraimat legolcsóbb árban, kicsinyben és nagyban

Orth.

כשר

LÁZÁR MÁRKUS

(azelőtt Gecsovits-pince)

Elcauzál-tér 16 * Tel. 40-5-54

Megrendeléseket házhoz szállítok

Perzsa szőnyeg

Antikbutor

Műtárgyak alkalmi vételekből!

ANTIKART R. T.

IG.: STERNBERG Z. J.

VII., DOB-UTCA 31. SZÁM

Dolores Del Rio

idei egyetlen nagy filmje

A riói leányok

Bákóczy Marsch

Főszerepben: **Gustav Fröhlich**
Camilla Horn és **Halmay Tibor**

A CITY

FILMSZINHÁZ
legközelebbi műsorai

Budaiak figyelmébe !

Egyetlen orth. פּוֹר פּוֹר füstölt- árú és baromfiüzlet Budán

megnyílt az orthodox mézárszék
épületében, **II., Margit-körút**
7. szám (Margit-utcai oldalon)

SKREK LIPÓT

**orth. פּוֹר szalámi-
és kolbászárugyár
gyártmányainak árusítása**

Állandóan friss virsliárú és finom felvágottak
Megrendeléseket házhoz küldünk
Telefonhívó: **51-1-67** szám

BUDAPEST, V., FALK MIKSA U. 3

TELEFON: 12-5-84

Fióktüzet: VI., Teréz körút 24/a

TELEFON: 17-1-94

TELEFONRENDELÉSEKET HÁZHOZ SZÁLLÍTUNK
ÁLLANDÓAN FRISS PÖRKÖLÉSŰ KÁVÉK.

Mátrafüreden

orthodox kóser étkezdémet és penziómat május hóban a
Pápay mérnök-féle villában (Róth-villa mellett) megnyi-
tom. Teljesen pormentes, a fenyves közvetlen közelében.

Külön gyermekpenzió leányom szigorú felügyelete
mellett, torna és kirándulások, a kitűnő Mátra-levegő kü-
lönösen vézna gyermekek hizását nagyon elősegíti.

Korlátolt számú kényelmes szobák felett rendelkezem.
Szobafoglalás már most ajánlatos. Étkezdém reklámja a
kitűnő házikoszt. Számos elismerő levél. Prospektust díj-
talanul küldök.

Ifj. Klein Sámuel

orth. étkezde

Gyöngyös-Mátrafüred

A Budapesti Aut. Orth. Izr. Hitközség felügyelete alatt termelt

husvétii orthodox kóser palacktej és tejtermékek

kaphatók és megrendelhetők összes fiókjánál és az orthodox izr. fűszerkereskedőknél

Budapesti Központi Általános Tejcsarnok R.-T.

A Pesti Chevra Kadisa

(Izr. Szentegylet) február hó 14-én, szerdán délután negyed 5 órakor
a Rombach-utcai zsinagógában Jom-Kipur kotaun istentisztelettel kapcsolatosan

alapítási ünnepélyt tartott

A Pesti Chevra Kadisa előljárósága